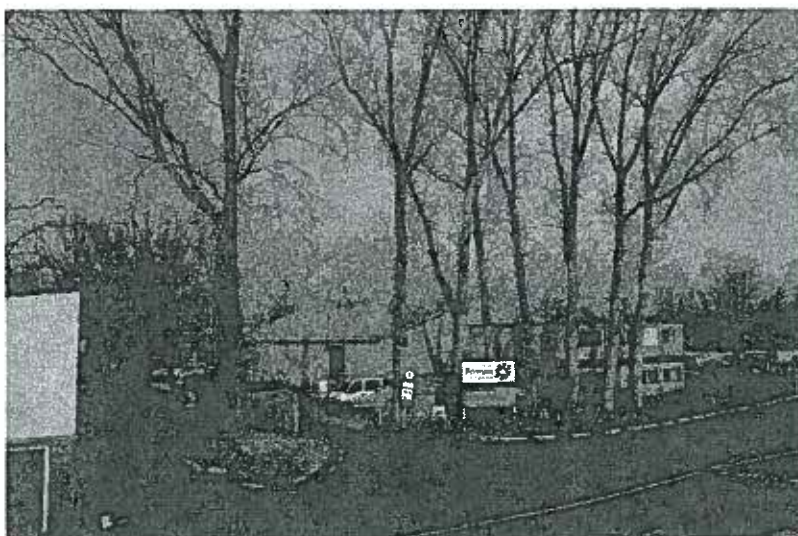

**Bijlage 11. Natuurtoets Flora- en Faunawet, Bouwlocatie
Woonzorgcentrum Fluwelensingel /
Goejanvervelledijk, Eindrapportage, Groenteam, 8
oktober 2009**

NATUURTOETS FLORA- EN FAUNAWET t.b.v.

**Bouwlocatie Woonzorgcentrum
Fluwelensingel/ Goejanverwelledijk
te Gouda**

Eindrapportage

8 oktober 2009

(aangepast n.a.v. brief Dienst Regelingen 25 augustus 2009)
in opdracht van Cleton & Com

Natuurinventarisatie m.b.t.
sloop bedrijfsbebouwing t.b.v.
nieuwbouw woonzorgcentrum
aan de Fluwelensingel/ Goejanvervelledijk
te Gouda

onderzoeksterrein gelegen binnen
kilometerhokken 109/ 446

foto voorpagina: toegangszone plangebied

Voor gewaarmerkte rapportage
contact opnemen met GroenTeam

onderzoek en rapportage onder verantwoordelijkheid van:
drs. John Mulder, veldonderzoek
ing. Jan Oosterbaan, eindrapportage

GROENTTEAM - Adviescentrum voor Natuurontwikkeling, Landschapsplanning en Groenontwerp
Burgemeester Brandtstraat 1-2 telefoon 0182-377.243 - postadres Postbus 25 - 2840 AA Moordrecht

1 INLEIDING	
1.1 Situering en ingreep	1
1.2 Natuurtoets als instrument	2
1.3 Te verrichten onderzoek	3
2 ECOLOGISCHE BEOORDELING PLANGEBIED	
2.1 Algemene ecologische context	5
2.2 Terreinkenmerken werklocatie en te verwachten soorten	5
2.3 Mogelijk te verwachten natuurschade van de ingreep	7
2.4 Globale consequenties voor de uitvoering	7
3 LITERATUURONDERZOEK	
3.1 Vaatplanten, mossen en overige vegetatieve soorten	9
3.2 Zoogdieren	10
3.3 Broedvogels	11
3.4 Reptielen en amfibieën	12
3.5 Vissen	13
3.6 Insecten en overige ongewervelde soorten	13
3.7 Context natuurbeleid	14
4 NADERE VELDINVENTARISATIE	
4.1 Conclusies uit de voorstudie	15
4.2 Bevindingen veldinventarisatie	15
5 TOETSING AAN REGELGEVING	
5.1 Conclusies uit literatuur- en veldonderzoek	20
5.2 Toetsingscriteria Ff-wet	21
5.3 Natuurschade vanwege uitvoering voorgenomen project	23
5.4 Toetsing natuurschade: criteria en consequenties	24
5.5 Advies mitigerende en compenserende maatregelen	27
6 SAMENVATTENDE EINDCONCLUSIE	31
BIJLAGE 1 - RELEVANTE ASPECTEN VAN DE REGELGEVING	32
BIJLAGE 2 - BESCHIKBAARHEID VAN BESTAANDE GEGEVENS	40
BIJLAGE 3 - FASE 1, BESTAANDE SITUATIE EN BOUWPLAN	41
BIJLAGE 4 - METHODEN VOOR VELDINVENTARISATIE	42
BIJLAGE 5 - BEOORDELINGSSCHEMA HANDELWIJZE FF-WET	46
BIJLAGE 6 - NUANCERING ONTHEFFINGSPROCEDURE	47
GERAADPLEEGDE LITERATUUR	48
GEBRUIKTE TERMEN EN AFKORTINGEN	52

1 INLEIDING

1.1 Situering en ingreep

Situering

De onderzoekslocatie is gesitueerd in de bebouwde kom van Gouda, aan de westzijde net buiten de binnenstad (figuur 1). Het onderzoeksgebied bestaat uit meerdere gebiedsdelen welke in verschillende fasen worden ontwikkeld (zie ook fig. 2 volgende bladzijde).

Figuur 1, situering bouwlocatie woonzorgcentrum, kilometerhok109/446

Voorgenomen ingreep

Het project betreft een eerste ontwikkelingsfase (fasen 1 en 1a, zie figuur 2) met deels bedrijfsbebouwing, opslagterrein van de Gemeentewerf en een gemeentelijke kruidentuin. Doel is om hier een woonzorgcentrum te realiseren.

De bebouwing op de locatie zal worden gesloopt en worden vervangen door nieuwbouw. Overige terreinfuncties worden geheel herzien waarbij het gebied geheel opnieuw wordt ingericht (inclusief infrastructuur).

Daarbij zullen ook grote oudere bomen moeten verdwijnen, kleine slootjes worden gedempt en een nieuwe hoofdwatergang wordt gerealiseerd (fase 1).

Figuur 2. plangebied en fasering

1.2 Natuurtoets als instrument

Wetgeving en doel Natuurtoets

De Flora- en faunawet biedt bescherming aan planten en dieren, onder meer tegen zogeheten 'natuurschade'. Deze bescherming betreft diverse regelingen waaronder ook de Europese Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. De in dit kader relevante aspecten van de Ff-wet zijn weergegeven in Bijlage 1.

Binnen dat beschermingskader wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende wettelijke 'belangen' zoals '*ruimtelijke ingrepen en ontwikkelingen*' en '*dringende reden van groot openbaar belang*'.

Met betrekking tot een ingreep gebiedt de Ff-wet om de aanwezige planten- en diersoorten te onderzoeken, de vanwege de ingreep mogelijke natuurschade aan soorten vast te stellen en te toetsen aan de wetsregels.

De Natuurtoets vormt (bij eventuele controle) de aantoonbare bewijslast op naleving van de Ff-wet, waarbij het bevoegde gezag bij de Minister van LNV berust.

In dat kader is deze toets primair gericht op de juridisch zwaarder beschermde soorten uit de wetgeving (tabellen 2 en 3 AMvB, zie Bijlage 1/ blz. 36-37).

Ingreep en natuurschade

Onder natuurschade zoals bedoeld onder art. 8 t/m 12 van de Flora- en faunawet (zie Bijlage 1) wordt begrepen de schade welke door werkzaamheden aan ter plaatse voor-

komende (individueen van) beschermde soorten planten en dieren en vaste verblijf- en voortplantingsplaatsen daarvan, wordt toegebracht (toetsingscriteria zie § 5.2 blz.21 e.v.). Dit kan plaatsvinden door ingrepen als sloopwerkzaamheden, het verwijderen van bomen en andere begroeiing, graafwerkzaamheden e.d.

Daarbij staat de vraag centraal of er van de voorgenomen ingreep een '*wezenlijke invloed*' van de activiteit of werkzaamheid op een populatie is te verwachten (zie ook LNV 2005; DLG 2006). Dit betreft met name populaties van zeldzame soorten zoals zijn opgenomen in tabel 2 en 3 AMvB (juridisch zwaarder beschermde soorten).

1.3 Te verrichten onderzoek

Onderzoeksplan

1. Als eerste vindt beoordeling plaats van de ecologische betekenis en biotoop, de terreinkenmerken en de daarmee samenhangende habitat door middel van een algemene veldverkenning. Deze beoordeling is gericht op de natuurwaarden van het primaire onderzoeksgebied en de directe omgeving daarvan, met betrekking tot de potentieel te verwachten, juridisch zwaarder beschermde soorten flora en fauna.
2. Vervolgens wordt de beoordeling getoetst aan indicaties van Het Natuurloket, aan de verspreiding van soorten op basis van reeds bekende biogeografische informatie uit verspreidingsatlassen en overige literatuur, en aan andere beschikbare onderzoeken. Die informatie is veelal zeer incompleet (zie verder Bijlage 2/ blz. 42).
3. Op grond van het voorgaande wordt bepaald voor welke soortgroepen nadere veldinventarisaties gewenst zijn: deze moeten in het daartoe meest effectieve deel van het seizoen worden verricht.
Het onderzoeksseizoen is per soortgroep verschillend en wordt voorgeschreven in de inventarisatiehandleidingen van de diverse PGO's (o.m. Bergers 1997; Van Dijk 2004; Groenveld 2001; Ketelaar 2001; Smit 2003; van Swaay 2000) dan wel in inventarisatieprotocollen van het GAN (2009).

De bezoekfrequenties en tijdsspannen zoals in de meeste handleidingen zijn aangegeven, worden aangepast aan het doel en de haalbaarheid van het onderzoek in het kader van de Ff-wet: het verkrijgen van een indruk welke beschermde soorten in het geding *kunnen* zijn, dan wel welke soorten *kunnen worden uitgesloten* met een daarvoor afdoende onderzoeksinspanning.

4. De met literatuuronderzoek, veldverkenning en veldinventarisatie(s) te verzamelen en te toetsen informatie wordt aangewend om inzichtelijk te maken:
 - welke beschermde planten en dieren er in het onderzoeksgebied voorkomen of met grote waarschijnlijkheid kunnen worden verwacht;
 - welke juridisch zwaarder beschermde soorten er effect van de werkzaamheden kunnen ondervinden en welke procedurele consequenties dat heeft;
 - met welke (mitigerende, preventieve en/of compenserende) maatregelen de natuurschade in de vorm van directe effecten kan worden voorkómen.

In beginsel wordt in het onderzoek (en in de rapportage) aandacht geschonken aan *alle* mogelijke soortgroepen van (beschermde) organismen. Voor sommige soortgroepen is dat niet méér dan slechts het aangeven waarom daarvan géén beschermde soorten op de locatie worden verwacht, dan wel waarom sommige soorten niet worden bedreigd of verstoord. Hiermee wordt aangetoond en onderbouwd met welke beschermde soorten rekening moet worden gehouden.

Opzet rapportage

In de rapportage wordt in principe de volgorde van onderzoeks- en onderbouwingsstappen gevolgd. Waar het voor de betreffende onderbouwingsstap nodig is om informatieve kaders aan te geven, is dat zeer beknopt gedaan waarna voor verdere uiteenzetting wordt verwezen naar de Bijlagen.

In hoofdstuk 1 zijn de uitgangssituatie, het voornemen, de aanpak van het onderzoek en de opzet van de rapportage aangegeven. Daarbij is de relevante regelgeving op onderdelen nader aangegeven in Bijlage 1 en is in Bijlage 2 ingegaan op bestaande gegevensbronnen.

Hoofdstuk 2 beschrijft de bevindingen van de eerste inventarisatiestap, een verkenning van het onderzoeksgebied. Er wordt ingegaan op de ecologische context, op de terreinkenmerken en op een nadere beoordeling van de aanwezige biotoop en lokale habitat.

In hoofdstuk 3 is het literatuuronderzoek opgenomen. Samen met de biotoop- en habitatbeoordeling vormt dat de basis voor het beoordelen van noodzakelijk aanvullende veldinventarisaties.

In hoofdstuk 4 wordt, naar aanleiding van de conclusies in de hoofdstukken 2 en 3, vastgesteld welke aanvullende veldinventarisaties nodig zijn om aan de wettelijke onderzoeksverplichting te voldoen en worden vervolgens de bevindingen van die inventarisaties beschreven.

Hoofdstuk 5 vormt het toetsingshoofdstuk. In dit hoofdstuk worden relevante conclusies uit het natuuronderzoek, toetsingscriteria, te verwachten natuurschade en de wettelijke consequenties daarvan weergegeven.

Hoofdstuk 6 vormt een eindconclusie waarin puntsgewijs alle relevante onderzoeks- en toetsingsconclusies voor de uitvoering worden samengevat.

Tenslotte wordt in bijlagen achterliggende informatie verstrekt en wordt de rapportage beëindigd met lijsten van geraadpleegde literatuur en van gebruikte termen en afkortingen.

2 ECOLOGISCHE BEOORDELING PLANGEBIED

2.1 Algemene ecologische context

Het werkgebied ligt aan 3 zijden ingesloten door stedelijk gebied met bebouwings- en boomstructuren terwijl de zuidzijde aansluit op de IJsseldijk met daarachter de Hollandse IJssel, vervolgens nog een kleine bebouwingscontour en aansluitend daarop het buitengebied van de Krimpenervaard.

De terreinomstandigheden kenmerken zich door het grotendeels ontbreken van een natuurlijke habitat. Het ecologische karakter van het terrein zelf is zodanig verstoord dat gesproken kan worden van een strikt ruderaal terrein.

Daarmee is niet uitgesloten dat er extra beschermde soorten uit de omgeving voor sommige aspecten van hun leefwijze gebruik maken van specifieke omstandigheden op dit ruderaal terrein.

2.2 Terreinkenmerken werklocatie en te verwachten soorten

De locatie omvat afwisselende bebouwing, verhardingen, bomen en boomstructuren, slootjes met bermen, opslagterrein van materialen (o.m. grond, verhardingsmateriaal, beplantingsmateriaal, containers). De grenzen van het werkgebied bestaan uit enerzijds achterzijden van lintbebouwing met tuinen, openbaar parkeerterrein en aan de zuidzijde de IJsseldijk met berm-sloot.

Deze context biedt potentieel leefgebied aan diverse diersoorten waaronder mogelijk ook ontheffingsplichtige soorten zoals vleermuizen (gebouwen, bomen), spechten en andere vogelsoorten met een jaarrond beschermd nest, waterorganismen (slootjes) en amfibieën (slootjes, bermen).

Met name te slopen bebouwing en te kappen grote bomen bieden mogelijk vaste verblijfplaatsen voor vleermuizen, de bomen ook voor vogels (foto's 1, 2, 6, 8).

Foto 1:

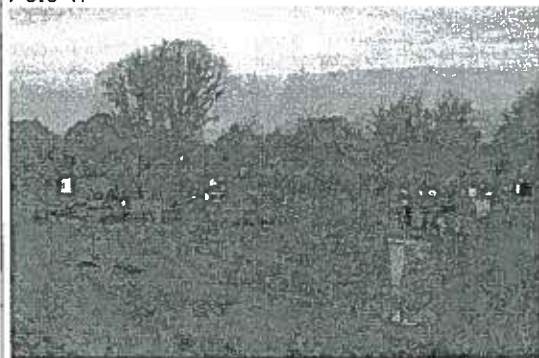

Foto 2:

Een aanwezig kraaiennest kan wellicht nestgelegenheid bieden aan Ransuil (foto 5) terwijl de kleine slootjes en stagnerend regenwater in de dijkberm mogelijkheden bieden als voortplantingsplek voor Rugstreeppad (foto's 3 en 4 volgende bladzijde).

Ook een soort als Ringslang, in de regio van en rond Gouda overal te verwachten, is hier niet geheel uitgesloten evenmin als in de kleine slootjes een ontheffingsplichtig visje als Kleine modderkruiper.

Er zijn echter géén groeiplaatsfactoren aanwezig die mogelijk beschermde planten zouden kunnen doen verwachten. Evenmin zijn er condities aangetroffen die de werklocatie geschikt maken als winter-, voorplantingsverblijf of jachtgebied voor ringsslangen.

Foto 3: stagnerend water, Rugstreeppad ?

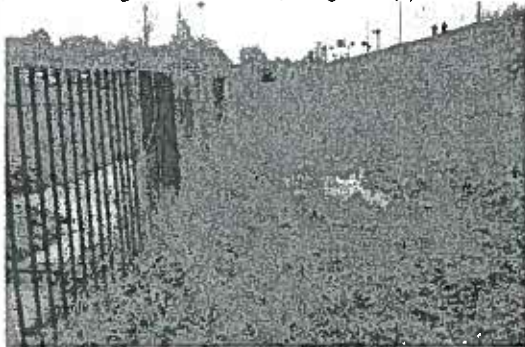

Foto 4: kleine te dempen slootjes

Foto 5: kraaiennest, geschikt voor Ransuil

Foto 6: boomholte, geschikt voor vleermuizen

Foto 7: locatie nieuw te graven watergang

Foto 8: te slopen bebouwing

2.3 Mogelijk te verwachten natuurschade van de ingreep

De aanwezige bebouwing en bomen bieden mogelijkheden voor vaste verblijfplaatsen van diverse vleermuissoorten en van vogels met vaste broedplaatsen. Ook biedt dit eventuele nestelgelegenheid aan diverse andere soorten broedvogels.

De kleine slootjes, en de bermsloot van de IJsseldijk bieden een habitat waar, naast algemene beschermde vis- en amfibiesoorten, wellicht ook Kleine modderkruiper evenals wellicht een voortplantingslocatie voor Rugstreeppad kan worden verwacht.

Ingrepen als het slopen van bebouwing, het kappen van bomen, het verwijderen van begroeide oppervlakken, het dempen van kleine slootjes en graaf- en terreinwerkzaamheden kunnen dergelijke diersoorten verstoren en individuen bedreigen, wat wordt geformuleerd in termen van 'natuurschade'.

Dat kan, naast tal van beschermde soorten, ook ontheffingsplichtige soorten betreffen zoals de op de vorige bladzijde genoemde soorten en soortgroepen.

Deze 'mogelijke verwachtingen' worden in hoofdstuk 3 nader getoetst aan reeds bestaande gegevens en literatuur.

Om nader vast te kunnen stellen in hoeverre en op welke wijze natuurschade in dit project kan ontstaan, vergt na eerdere toetsing, voor sommige soorten wellicht controle door nadere veldinventarisatie (zie hoofdstuk 4).

2.4 Globale consequenties voor de uitvoering

Voor alle dieren geldt een wettelijke zorgplicht (Bijlage 1 blz. 34-35): er dient zoveel als mogelijk te worden voorkomen dat door uit te voeren werkzaamheden dieren worden verstoord of bedreigd, onder meer door aangepaste werkwijzen.

Indien er kans is dat er tevens ontheffingsplichtige soorten van tabel 2 en/of 3 AMvB in het plangebied aanwezig zijn, vergt dat vooraf nadere verificatie door middel van veldinventarisatie en vervolgens beoordeling en toetsing of deze door de werkzaamheden kans op verstoring dan wel bedreiging lopen.

Bovendien kunnen de volgende consequenties in het geding zijn:

- * Voor soorten van tabel 2 of 3 AMvB zullen aan de werkzaamheden specifieke eisen worden gesteld om naast bedreiging van individuele dieren ook bedreiging van de *'gunstige staat van instandhouding'* van de betreffende soort(en), te voorkomen.
- * Soorten die zijn vermeld in tabel 2 of 3 AMvB vergen daarbij in principe aanvraag van een ontheffing waarbij voor soorten van tabel 2 AMvB een *'lichte toets'* geldt en voor soorten van tabel 3 AMvB een *'uitgebreide toets'* (zie Bijlage 1/ blz.35-36). Dit kan mede het opstellen van een ecologisch werkprotocol en ecologische begeleiding van maatregelen inhouden, als voorwaarden bij de ontheffing.
- * Voor broedvogels gelden afwijkende eisen: broedende vogels mogen onder géén voorwaarde in hun broedactiviteit worden gestoord terwijl jaarrond beschermde nesten strikt behouden dienen te blijven (DR 2009).

- * Voor soorten van tabel 3 AMvB die tevens zijn vermeld in Bijlage IV van de Habitat-richtlijn (zoals alle vleermuissoorten) wordt géén ontheffing meer verleend bij uitsluitend het belang 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting', doch slechts indien bijvoorbeeld ook een 'dwingende reden van groot openbaar belang' in het geding is. Bij vaste vliegroutes van vleermuizen vergt dit tevens beoordeling in hoeverre de vliegroute van invloed kan zijn op de functionaliteit van de daaraan gekoppelde verblijfplaats(en) en of er bovendien voldoende alternatieven beschikbaar zijn.

Voor deze soorten dienen de te nemen maatregelen om verstoring of bedreiging te voorkomen, te worden beoordeeld door de Dienst Regelingen (eveneens middels de procedure van een ontheffingsaanvraag, zie DR 2009). Indien de daarbij voor te stellen beschermingsmaatregelen als voldoende worden beoordeeld, wordt door de Minister een beschikking verstrekt met daarin de goedkeuring van de maatregelen. Deze goedkeuring wordt verstrekt in de vorm van een afwijzing van de ontheffingsaanvraag. Er is dan *geen* ontheffing nodig doordat met de maatregelen overtreding van de Ff-wet wordt voorkomen: er wordt toestemming verleend om de voorgenomen werkzaamheden uit te voeren.

Wel dienen de voorgestelde maatregelen te zijn gerealiseerd vóórdat het effect van de ingreep zal optreden.

Tenslotte vergt uitvoering van werkzaamheden in de meeste gevallen afstemming op bepaalde delen van het seizoen welke met de werkzaamheden moeten worden ontzien (uitwerking wettelijke consequenties § 5.4 v.a.blz.24).

3 LITERATUURONDERZOEK

Het onderzoek dat in dit hoofdstuk per soortgroep wordt weergegeven omvat de toetsing van reeds bestaande inventarisatie- en verspreidingsgegevens aan de biotoopbeoordeling en aan de te verrichten werkzaamheden.

De gegevens uit de daartoe beschikbare bronnen zijn veelal zeer beperkt (zie ook Bijlage 2/ blz.40), zodat meestal nog aanvullende veldinventarisaties nodig zijn: dit wordt bepaald door de samenhang tussen beschikbare gegevens, de soort ingreep en de biotoopbeoordeling van het onderzoeksgebied.

3.1 Vaatplanten, mossen en overige vegetatieve soorten

Beschikbare gegevens en habitatbeoordeling

Vaatplanten

Uit de databank van Het Natuurloket blijkt dat de betreffende kilometerhokken goed op vaatplanten zijn onderzocht waarbij 5 beschermde soorten zijn aangetroffen waarvan echter géén ontheffingsplichtige soort.

De habitat van het plangebied biedt met zijn intensief onderhouden, stedelijke groenvoorzieningen naar verhouding weinig aanleiding tot natuurlijke standplaatsen voor bijzondere plantensoorten (Weeda 1988; v.d. Meijden 2000; Kreutz 2000).

De beschermde soorten zullen wellicht het resultaat zijn van natuurvriendelijk beheerde groenvoorzieningen en/of inzaai of inplanten van meer bijzondere soorten: de onderzoekslocatie biedt echter geheel geen aanleiding tot dergelijke habitats (anders dan een kunstmatige kruidentuin) zodat veldinventarisatie ook niet nodig wordt geacht.

Mossen

Bij Het Natuurloket zijn van het kilometerhok géén onderzoeksgegevens beschikbaar. Van de mossen zijn in Nederland overigens slechts 5 soorten wettelijk beschermd. Deze komen echter deels niet (meer) in Nederland voor of zijn erg zeldzaam, en komen alle slechts in zeer specifieke natuurlijke biotopen voor. Deze soorten worden in dit plangebied *geheel niet* verwacht (zie ook Dort 2002).

Korstmossen en paddenstoelen

De soorten uit deze groepen zijn in het kader van de Flora- en Faunawet niet beschermd dus volgens die wetgeving niet relevant.

Wel zijn er lange Rode Lijsten (LNV 2004) waarvan de soorten onder bepaalde habitatcondities, in het kader van de provinciale regelgeving compensatieplichtig zijn (zie § 4.4).

Met betrekking tot korstmossen zijn bij Het Natuurloket overigens van het kilometerhok goede inventarisatiegegevens beschikbaar doch er zijn géén soorten van de Rode Lijst aangetroffen.

Ook van paddenstoelen zijn hier géén soorten van de Rode Lijst te verwachten (Nauta 1995; Gerhardt 1997/1999).

Conclusie vegetatieve soorten

Er zijn van de vegetatieve soortgroepen op de locatie geén beschermde soorten of soorten van de Rode Lijst te verwachten: dit behoeft in het kader van de Ff-wet dan ook géén nadere veldinventarisatie.

3.2 Zoogdieren

Beschikbare gegevens en habitatbeoordeling

Uit de databank van Het Natuurloket (2008) blijkt dat zoogdieren in het betreffende kilometerhok zeer beperkt zijn onderzocht, waarbij in het kilometerhok 1 en in een aangrenzend kilometerhok 3 ontheffingsplichtige soorten, tevens van de Habitatrichtlijn, zijn aangetroffen: dit betreft ongetwijfeld vleermuizensoorten.

Verspreidingsgegevens bieden de volgende inzichten:

Grondgebonden zoogdieren

Grondgebonden zoogdiersoorten die van het betreffende uurhok bekend zijn (5x5 km) betreffen: Egel, Bosspitsmuis, Mol, Hermelijn, Wezel, Bunzing, Dwergmuis, Bosmuis en Haas (Broekhuizen 1992).

Soorten als Bunzing, Hermelijn en Haas worden hier echter gezien de terreincondities en -omstandigheden geheel niet verwacht en kunnen op de voorhand worden uitgesloten.

Dit betreft verder alle soorten die onder de algemene landelijke vrijstelling vallen en waarvoor de werkzaamheden, behalve het in acht nemen van de wettelijke zorgplicht, dus verder geen consequenties hebben.

Ontheffingsplichtige soorten kunnen hier, mede gezien de plaatselijk habitat, op voorhand worden uitgesloten.

Vleermuizen

Uit de verspreidingsatlas (Limpens 1997) is in de regio binnen het uurhok waarvan het onderzoeksgebied deel uit maakt, het voorkomen van 4 soorten vleermuizen bekend: Meervleermuis, Gewone dwergvleermuis, Ruige dwergvleermuis en Laatvlieger (zie ook Haarsma 2003).

Alle vier de genoemde soorten kunnen (mede) gebruik maken van stadsgebied terwijl ze alle ook gebruik maken van gebouwen als vaste verblijfplaats. De Ruige dwergvleermuis maakt echter ook gebruik van holtes in bomen (zie ook Kapteyn 1995).

Gezien de aard van de te slopen bebouwing (zie § 1.4) kan hier mogelijk gebruik als zomerverblijf, kraamkamer of paarverblijf worden verwacht: voor winterverblijf zijn er géén geschikte gebouwen aanwezig.

De grote bomen bieden ook geschikte gelegenheden voor Ruige dwergvleermuis.

Voorts kan op het terrein ook foerageergebruik worden verwacht terwijl een mogelijke vaste vliegroute evenmin op de voorhand kan worden uitgesloten.

Behalve foerageergebruik valt het overige gebruik in het kader van de Ff-wet onder 'vaste verblijfplaatsen'.

Alle vleermuizen zijn beschermd door de Habitatrichtlijn (REG 1992/1997; zie ook Janssen 2004; Provincie Z-Holland 2004) dus ontheffingsplichtig, evenals gebruiksfuncties van deze dieren. Naast verblijfplaatsen zijn ook vaste vliegroutes te allen tijde ontheffingsplichtig terwijl dat voor foerageergebieden afhankelijk is van de plaatselijke omstandigheden.

Indien op de onderzoekslocatie vleermuizen worden aangetroffen dan is bedreiging van (een) enkel(e) individu(en) dan wel van specifieke gebruiksfuncties voor die soorten mogelijk, wat maatregelen vergt om dit te voorkomen.

Conclusie zoogdieren

- * Op de onderzoekslocatie worden, gezien literatuurgegevens en biotoopbeoordeling, beschermde grondgebonden soorten verwacht die alle onder de algemene landelijke vrijstelling vallen (zie § 4.3); nadere veldinventarisatie is derhalve in het kader van de Ff-wet voor grondgebonden zoogdieren niet noodzakelijk.
- * Gezien het voorkomen van meerdere soorten (mede gebouwbewonende) vleermuizen in deze regio is voor deze groep in verschillende seizoenen nadere veldinventarisatie noodzakelijk (methode zie Bijlage 4 blz.42).

De op grond van de beschikbare gegevens te verwachten en aangetroffen beschermde soorten in het onderhavige plangebied zijn weergegeven in tabel 1 (blz.21).

3.3 Broedvogels

Beschikbare gegevens en habitatbeoordeling

Bij Het Natuurloket bleken van het betreffende kilometerhok géén substantiële gegevens van broedvogels beschikbaar te zijn.

Ongetwijfeld kunnen er op alle werklocaties verschillende soorten broedende vogels worden aangetroffen (Hustings 2002; Het Natuurloket 2009).

Soorten met jaarrond beschermde nesten

Gezien de aanwezigheid van bomen kunnen er mogelijk vogels worden verwacht waarvan de nesten en broedholten het jaarrond beschermd zijn (DR 2009).

Men moet denken aan soorten als Grote bonte specht, mezen e.d., soorten die ook veel broedend in stedelijke gebieden worden gebouwen kunnen dergelijke nestelgelegenheid bieden zoals aan Gierzwaluw, Mus e.d. (zie lijst DR 2009).

Dergelijke nestel- en verblijfsholten vergen aanvraag van een ontheffing, óók voor de periode buiten de broedtijd (zie Bijlage 1/ blz.34).

Overige broedvogels

Broedende vogels mogen onder géén enkele conditie worden verstoord (zie ook Vogelbescherming 2004). Daartoe moeten beschermingsvoorwaarden in acht worden genomen (zie mitigerende maatregelen § 5.5).

Conclusie broedvogels

De onderzoekslocatie kent omstandigheden (bomen, struiken en gebouwen) waarvan binnen de verstoringzone van de te verrichten projectwerkzaamheden zeker diverse broedvogels gebruik zullen maken (zie ook § 2.3 blz.7).

- * Indien voor broedende vogels de juiste voorzorgen in acht worden genomen (ontzien broedtijd of preventieve maatregelen) is voor de hier te verwachten broedvogelsoorten in het kader van de Ff-wet géén aanvullende veldinventarisatie vereist.
- * Gezien de te kappen bomen en te slopen bebouwing is nadere inventarisatie van gebruik van jaarrond beschermde nesten, gewenst (methode zie Bijlage 4 blz.42).

De op grond van de beschikbare gegevens te verwachten en aangetroffen beschermde soorten/ soortgroepen in het onderhavige plangebied zijn weergegeven in tabel 1 (blz. 21).

3.4 Reptielen en amfibieën

Beschikbare gegevens en habitatbeoordeling

Uit de databank van Het Natuurloket blijkt dat van de betreffende twee kilometerhokken voor deze groepen *geén substantiële* onderzoeksgegevens beschikbaar zijn.

Reptielen

Met name Ringslang komt in deze regio veelvuldig voor (Nöllert 2001; Ravon 27/07; GroenTeam 2007 en 2008; Siebelink 2003).

Bij de habitatverkenning is reeds vastgesteld dat er géén condities zijn aangetroffen die de werklocatie geschikt maken als winter-, voorplantingsverblijf of jachtgebied voor ringslangen (zie ook blz.6).

Amfibieën

Het Natuurloket geeft aan dat er tenminste één ontheffingsplichtige amfibie van de Habitatrichtlijn in het kilometerhok is geregistreerd, ongetwijfeld de Rugstreeppad wat ook door verspreidingsgegevens wordt bevestigd (Ravon 27/07).

Uit verspreidingsgegevens blijken voorts beschermde soorten te kunnen worden verwacht als Gewone pad, Bruine kikker, Groene kikkers en Kleine watersalamander (Bergmans 1986; Creemers 1996; Ravon 27/07), waartoe de biotoop op de locatie ook alle mogelijkheden biedt. Dat betreft géén van alle ontheffingsplichtige soorten.

Een soort als Rugstreeppad zoekt zijn voortplantingslocaties het liefst in ondiep water zoals stagnerende regenplassen waar de eieren en larven veilig zijn voor predatie door vissen (Musters 1992; Stumpel 2006; van Rijsewijk 2006). Deze mobiele soort verplaatst zich over afstanden tot 2 kilometer om een dergelijke locatie te vinden.

Conclusie reptielen en amfibieën

Op de onderzoekslocatie kunnen, gezien de literatuurgegevens en habitatbeoordeling, naast beschermde amfibieën die zijn vermeld in tabel 1 AMvB en dus onder de landelijke vrijstellingsregeling vallen, mogelijk ook Rugstreeppad als ontheffingsplichtige soort worden verwacht. Dit vergt nadere veldinventarisatie.

De op grond van de beschikbare gegevens te verwachten beschermde soorten in het onderhavige onderzoeksgebied zijn weergegeven in tabel 1 (blz.21).

3.5 Vissen

Beschikbare gegevens en habitatbeoordeling

Uit de databank van Het Natuurloket blijkt dat van de betreffende twee kilometerhokken voor deze groepen *geén* substantiële onderzoeksgegevens beschikbaar zijn.

Zowel voor het betreffende kilometerhok als aangrenzende kilometerhokken zijn in de databank van Het Natuurloket *geén* gegevens van vissen beschikbaar.

Verspreidingsgegevens laten zien dat met name Kleine modderkruiper in deze regio kan worden verwacht (de Nie 1996), waarvoor de aanwezige slootjes ook zeker geschikt zijn (Emmerik 2006).

Conclusie vissen

Gezien de mogelijk te verwachten Kleine modderkruiper vergen waterorganismen nadere inventarisatie, waarin ook soortgroepen als waterkevers en -mollusken worden meegenomen.

De op grond van de beschikbare gegevens te verwachten beschermde soorten in het onderhavige onderzoeksgebied zijn weergegeven in tabel 1 (blz.21).

3.6 Insecten en overige ongewervelde soorten

Beschikbare gegevens en habitatbeoordeling

Bij ongewervelden moet men denken aan vlinders, libellen, sprinkhanen en 'overige ongewervelden' zoals mieren, kevers (land en water), kreeftachtigen, weekdieren e.d. Deze groepen kennen eveneens beschermde soorten terwijl voor sommige soorten ook een ontheffingsplicht geldt.

De databank van Het Natuurloket geeft aan dat van het betreffende kilometerhok van dagvlinders en sprinkhanen goede gegevens beschikbaar zijn, waaronder geheel *geén* beschermde soorten. Deze zijn hier op basis van verspreidingsgegevens, ook geheel niet te verwachten (dagvlinders: Bos 2006; Wynhoff 1995; sprinkhanen: Kleukers 2004; Odé 1997)

Verspreidingsgegevens laten zien dat er in de omgeving van het onderzoeksgebied wél een ontheffingsplichtige libel kan worden verwacht (Groene glazenmaker: Dijkstra 2002; LNV 2001; de Vries 2003), doch de daarvoor noodzakelijke waterbiotoop met krabbescheervelden ontbreekt op de locatie geheel.

Verspreidingsgegevens laten voorts zien dat hier van mieren en waterkevers geen beschermde soorten behoeven te worden verwacht (mieren: Peeters 2004; waterkevers: Drost 1992) terwijl de sloothabitat voor een molluskensoort als Platte schijfhoorn hier geheel niet geschikt is.

Conclusie ongewervelden

Op de onderzoekslocatie zijn gezien het karakter als stedelijke en sterk ruderaal habitat geheel *geén* ontheffingsplichtige ongewervelde soorten te verwachten zodat ook *geén* nadere veldinventarisatie nodig is.

3.7 Context natuurbeleid

Het plangebied is gelegen binnen de bebouwde kom.

Hierbij is in het kader van de Natuurbeschermingswet, van Natura 2000, van de EHS dan wel het provinciaal natuurbeleid, geheel géén sprake van regelgeving met betrekking tot beschermde gebieden, óók niet van 'externe werking' in het kader van de Natuurbeschermingswet.

4 NADERE VELDINVENTARISATIE

4.1 Conclusies uit de voorstudie

Conclusie terrein- en habitatbeoordeling

Hieruit blijkt dat er op de werklocaties sprake is van sterk onnatuurlijke, stedelijk-rurale terreincondities.

Anderzijds bieden die condities potentieel een biotoop en habitat voor soorten die dergelijke stedelijke omstandigheden (kunnen) benutten, waaronder ook enkele onthefingsplichtige soorten.

Met een ecologische verkenning is vastgesteld dat er op het terrein geheel géén condities aanwezig zijn om er Ringslang, als soort die in de wijde regio wel voor komt, te verwachten: deze soort vergt dan ook géén nadere veldinventarisatie.

Conclusie uit de literatuurstudie

Uit hoofdstuk 3 blijkt dat er van het plangebied met omgeving beperkt recente inventarisatiegegevens beschikbaar zijn.

Verspreidingsgegevens en de habitat geven de indicatie dat er mogelijk beschermde soorten zijn te verwachten van zoogdieren, amfibieën, vissen, broedvogels waaronder tevens vogels met jaarrond beschermde nesten, mogelijk muurplanten en vooral, vleermuizen.

Conclusies ten aanzien van gewenste veldinventarisaties

Voor veldinventarisatie moet in beginsel worden uitgegaan van:

- * soorten welke in het kader van de Ff-wet zijn vermeld op tabel 2 of 3 AMvB en volgens verspreidingsgegevens in deze regio kunnen worden verwacht;
- * soorten die, gezien de habitat op en rond de werklocaties, er mogelijk leefomstandigheden kunnen vinden en welke door de voorgenomen werkzaamheden mogelijk verstoring of bedreiging zouden kunnen ondergaan.

Algemene broedvogels behoeven in dit kader geén nadere veldinventarisatie: deze zijn reeds gebonden aan strikte regelgeving in het kader van de Ff-wet (Gedragscode broedvogels, zie Vogelbescherming 2004).

Van mossen, grondgebonden zoogdieren, reptielen, amfibieën, insecten en overige ongewervelde soorten zijn géén soorten van tabel 2 of 3 AMvB te verwachten.

Daarmee resteren als soorten waarvoor nadere veldinventarisatie gewenst is:

- vleermuizen (meerdere soorten);
- controle op jaarrond beschermde vogelnesten;
- vissen;
- Rugstreeppad.

Veldinventarisatie van deze soorten is nodig vanwege wettelijke verplichting.

Daarmee worden aan het bevoegd gezag de middelen geboden om met betrekking tot eventuele uitvoering van ingrepen, te beoordelen welke maatregelen nodig zijn om verstoring van bepaalde soorten te voorkomen, dan wel te compenseren en/of tot een aanvaardbaar minimum te beperken.

4.2 Bevindingen veldinventarisatie

Seizoen en uitvoering veldinventarisaties

Veldinventarisatie heeft plaatsgevonden in 2008-2009 in de daarvoor bij uitstek geschikte seizoensdelen: voor de vleermuizen betreft dat zowel september (paarplaatsen) als voorjaar/ begin zomer (vaste zomer- en/of kraamverblijven) terwijl voor vogels de periode mei-juni volstaat.

Mogelijke aanwezigheid van winterverblijven van vleermuizen in bebouwing is fysiek niet controleerbaar: dat dient te worden afgeleid van ander vleermuisgebruik.

De gehanteerde onderzoeksmethoden zijn weergegeven in Bijlage 4 v.a. blz.42.

Nadere ecologische verkenning en inventarisatie waterorganismen

Deze inventarisatie-activiteiten zijn verricht op 3 november 2008.

Vastgesteld is dat in de populieren bij de toegang tot het terrein een nest aanwezig is, mogelijk een kraaiennest (foto 5 blz. 6). Een dergelijk nest kan een functie vervullen voor de Ransuil die zelf géén nest maakt maar vooral oude kraaiennesten benut: dit vergt nadere controle in het voorjaar.

In de berm langs de Goejanverwelledijk zijn kennelijk blijvende plasjes aanwezig, waarschijnlijk kwelwater dat zich opdringt vanuit de dijk (foto 3 blz.6). Dit zou mogelijk een geschikte voortplantingslocatie voor Rugstreeppad kunnen zijn, wat nadere controle vergt in het voorjaar.

Voorts zijn de in het terrein aanwezige slootjes alle bemonsterd (figuur 3). De slootjes waren op dat moment grotendeels dichtgegroeid met Riet, Lisdodde en Liesgras.

Er werd slechts Tiendoornige stekelbaars gevangen: andere waterorganismen anders dan amfibieën, zijn hier gezien de condities ook niet te verwachten.

Figuur 3 bemonsterde slootjes (blauw)

Vleermuisinventarisaties 2008 (paarplaatsen)

Deze vonden plaats in de nachten van 13 op 14 en van 22 op 23 september 2008.

Beide keren heeft na middernacht enige tijd detectie plaatsgevonden, lopend over het gehele terrein.

Beide keren is langs de rand van het deelgebied van fase 1 een werfroepend mannetje van de Gewone dwergvleermuis vastgesteld. Deze vloog rond in het gebied langs doch net buiten het werkgebied langs de oostgrens, waar het paarverblijf in de nabij liggende bebouwing aanwezig moet zijn: deze soort vormt zijn paarterritorium vliegend in de nabijheid van het verblijf, wat het lastig maakt om de locatie van het verblijf precies vast te stellen (zie ook Limpens 1997).

Echter het is zeker dat dit buiten het werkgebied is (zie figuur 4 volgende bladzijde).

Figuur 4

*P = gebouw Promen, RAD = gebouw ambulancedienst
rode cirkel, locatie werfroepende Gewone dwergvleermuis net buiten het werkgebied
rode lijn, vaste vliegroute, tevens foerageergebied van gewone dwergvleermuisen*

Nachtonderzoek mei 2009

Dit is gericht op het eventueel vaststellen van zomerverblijven van vleermuizen (voornamelijk te verwachten: dwergvleermuizen), gecombineerd met eventuele registratie van de paarroep (en het eventueel vaststellen van een voortplantingsplaats) van Rugstreeppad en territoriaal gedrag van standvogels, met name gericht op spechten en mogelijk Ransuil in het aanwezige oude kraaiennest.

Eerste nachtinventarisatie in de nacht van 9 op 10 mei 2009

Vroege nacht 9 mei

Zon onder 21.18 uur. Temperatuur 15 graden, windkracht 2-3, licht bewolkt.

Start detectoronderzoek vleermuizen 21.00 uur, het onderzoeksgebied doorkruisend.

Om 21.49 werd de eerste vleermuis geregistreerd op het terrein westelijk van het gebouw van Promen, een kort aanwezige Gewone dwergvleermuis (zie figuur 4). Gezien het tijdstip waarop het eerste dier na zonsondergang aanwezig was, is het afkomstig van een verblijfplaats op enige afstand van het plangebied.

Een aantal minuten later werd langs de boomsingel langs de noord- en westrand van gebouw RAD een foeragerend dier vastgesteld, weer enkele minuten later twee foeragerende dieren, waar na enige tijd vanuit het oosten aanvliegend een derde dier bij komt.

Dit herhaalt zich in de aansluitende onderzoeksperiode meerdere keren, soms 1, soms 2 of 3 dieren tegelijk, verschillende malen duidelijk vanuit het oosten invliegend langs de noordrand van gebouw RAD en vervolgens langs de westkant, waarbij verschillende dieren langs deze route en in de directe omgeving daarvan ook enige tijd bleven foerageren. Een aantal malen werd ook het wegvliegen geregistreerd, wat in diverse verschillende richtingen naar de omgeving plaats vond.

Er is hier kennelijk sprake van een vaste aanvlieg- en foerageerroute vanuit het oosten, met diffuus vervolg naar de bredere omgeving.

Om 23.00 uur werd de detectie gestaakt.

Er is deze avond en ook bij volgende momenten van nachtonderzoek zorgvuldig gelet op territoriale geluiden van mogelijk aanwezige standvogels (spechten, Ransuil) en de paarroep van Rugstreeppad. Deze zijn geheel niet waargenomen.

Op het aanwezige, oude (kennelijk kraaien-)nest zijn geheel geen activiteiten waargenomen terwijl ook geen spechten zijn vastgesteld.

Tweede nachtinventarisatie in de nacht van 24 op 25 mei 2009

Vroege nacht 24 mei

Zon onder 21.41 uur. Temperatuur 16 graden, windkracht 3.

Start detectoronderzoek vleermuizen om 21.15 uur, het onderzoeksgebied doorkruisend.

Om 22.24 werden de eerste vleermuizen geregistreerd, foeragerend langs de boomsingel rond het RAD-gebouw achter het Promen-gebouw: twee dieren van de Gewone dwergvleermuis en één Ruige dwergvleermuis.

Met 'stille' tussenperiodes herhaalt zich eenzelfde beeld als op het avondonderzoek van 9 mei: vooral Gewone dwergvleermuis, zo nu en dan ook Ruige dwergvleermuis, soms duidelijk inkomend vanuit het oosten langs de vliegroute, foeragerend en vervolgens verdwijnend in diverse richtingen; verder géén daarvan afwijkende waarnemingen.

Om 23.15 is de detectie gestopt.

Late nacht van 25 mei

Zon op 05.33 uur, temperatuur gezakt tot 10 graden, windkracht 2-3.

Detectie gestart om 04.25 uur.

Direct minutenlang een foeragerende Gewone dwergvleermuis langs genoemde boomsingel (zie rode lijn in figuur 4 vorige bladzijde). Met tussenperiodes van soms minuten steeds weer langdurig foeragerende dieren langs genoemde boomsingel,

zowel gewone als Ruige dwergvleermuis, tot het op die locatie om 04.59 ineens geheel 'stil' werd. Vervolgens werd na enkele minuten nog een incidenteel foeragerend dier boven de particuliere tuinen zuidwestelijk van het Promen-gebouw geregistreerd waarna geheel geen registraties meer konden worden vastgesteld. Om 05.25 uur is de detectie gestopt.

Ook deze nacht zijn geheel geen territoriale waarnemingen gedaan van standvogels en is ook de paarroep van Rugstreeppad niet waargenomen.

Overige waarnemingen

Tijdens alle momenten van vleermuisonderzoek is in dezelfde genoemde boomsingel op meerdere momenten en op verschillende plaatsen een Egel gesignaleerd, zelfs twee dieren tegelijk.

5 TOETSING AAN REGELGEVING

5.1 Conclusies uit literatuur- en veldonderzoek

Het literatuuronderzoek, de habitatbeoordeling en de aanvullende veldinventarisaties zijn in samenhang beoordeeld met betrekking tot de aspecten welke relevant zijn in het kader van de Ff-wet.

Op basis hiervan is vastgesteld welke beschermde soorten er op de werklocaties kunnen worden verwacht (tabel 1 blz.21), welke ontheffingsplichtige soorten nog nadere veldinventarisatie vergen en met welke bedreiging of verstoring er vanwege de voorgenomen werkzaamheden rekening moet worden gehouden.

1. Beleidsbasis

Er is uitsluitend soortbescherming in het geding (Ff-wet): er is geen enkele relatie met mogelijk beschermde gebieden.

2. Vleermuiswaarnemingen

Er zijn geheel geén indicaties waargenomen voor verblijfplaatsen in het plangebied: gezien het tijdstip van aankomst in de vroege avond hebben de dieren een zomer-verblijf op enige afstand van het plangebied.

Slechts buiten de gebiedsgrenzen is een paarterritorium vastgesteld.

Er is in de vorm van een boomsingel een belangrijke vaste vliegroute met frequent foerageergebruik vastgesteld voor Gewone dwergvleermuis (zie fig. 4 blz.17). Ook een enkele Ruige dwergvleermuis maakt hiervan gebruik. In de beperkte waarnemingsduur is van tenminste 6 individuen van Gewone dwergvleermuis gebruik als gecombineerde vlieg- en foerageerroute vastgesteld. Het vormt kennelijk vanuit het oosten een 'eindpunt' op de foerageerroute: vanaf het westelijke punt vindt diffuse verspreiding plaats, evenals diffuse aankomst in de late nacht.

3. Overig onderzoek ontheffingsplichtige soorten

* Er zijn verder geheel geén ontheffingsplichtige vissen of andere waterorganismen vastgesteld.

* Er is geén paarroep van Rugstreeppad waargenomen, wat betekent dat er tot zeker 1 á 2 kilometer rondom geén voortplantingsplaats aanwezig is.

Andere ontheffingsplichtige soorten werden geheel niet verwacht.

4. Broedvogels

Er maken in ieder geval algemene broedvogels gebruik van de aanwezige begroeiing om er te broeden: hiervoor geldt een algemene gedragscode (zie Bijlage 1/ blz. 35 en Vogelbescherming 2004).

Er zijn echter geén broedende standvogels vastgesteld: het aanwezige kraaiennest was niet in gebruik.

5. Overige beschermde soorten

Van de overige beschermde soorten welke hier verwacht kunnen worden zoals amfibieën en kleine zoogdieren, is in ieder geval de Egel waargenomen, doch ook die overige soorten kunnen op het terrein worden verwacht (zie tabel 1 volgende bladzijde).

Tabel 1: mogelijk op de locatie aan te treffen, door de Ff-wet beschermde soorten

1	2	3	4	5	6	7	8
Beschermde soorten	GT '08-'09	gedrags indicatie	eerder aangetr.	verst. kans	HR/ Bijl.	RL	art. 75 AMvB Ff-wet bij 'ruimtelijke ontwikkel.'
VEGETATIEVE SOORTEN	niet van toepassing, geen geschikte habitat binnen de plangrenzen aanwezig						
GRONDGEBONDEN ZOOGDIEREN							
Egel, Mol, Bosspitsmuis	n.v.t.	L	Uu 1992	A	Nee	Nee	Alg. Vrijstell./ zorgplicht
Wezel, Bosmuis	n.v.t.	L	Uu 1992	A	Nee	Nee	Alg. Vrijstell./ zorgplicht
VLEERMUIZEN							
Meervleermuis	niet van toepassing, geen terreingebruik vastgesteld						
Gewone dwergvleermuis	Ja	Vvl, F	Uu 1997	A	IV	Nee	n.v.t.-geen wezenlijk effect
Ruige dwergvleermuis	Ja	Vvl, F	Uu 1997	A	IV	Nee	n.v.t.-geen wezenlijk effect
Laatvlieger	niet van toepassing, geen terreingebruik vastgesteld						
VOGELS							
broedvogels in bomen, struiken, wateren, oeverzones en in/op gebouwen	n.v.t.	V, L	Uu 2002	A	-	-	broedverstoring verboden
spechten/ uilen	niet van toepassing, geen terreingebruik vastgesteld						
REPTIELEN	niet van toepassing, geen geschikte habitat binnen de plangrenzen aanwezig						
AMFIBIEËN							
Gewone pad	n.v.t.	V, L	Uu 2006	A	Nee	Nee	Alg. Vrijstell./ zorgplicht
Bruine kikker	n.v.t.	V, L	Uu 2006	A	Nee	Nee	Alg. Vrijstell./ zorgplicht
Groene kikkers	n.v.t.	V, L	Uu 2006	A	Nee	Nee	Alg. Vrijstell./ zorgplicht
Kleine watersalamander	n.v.t.	V, L	Uu 2006	A	Nee	Nee	Alg. Vrijstell./ zorgplicht
Rugstreeppad	niet van toepassing, geen voortplantingslocatie aanwezig						
VISSEN	niet van toepassing, geen beschermde soorten aangetroffen						
INSECTEN - ONGEWERVELDEN	niet van toepassing, geen geschikte habitat binnen de plangrenzen aanwezig						

VERKLARING bij tabel 1

Kolom 2 op terrein aangetroffen bij veldinventarisatie door GroenTeam in 2008/ 2009
n.v.t. = geen veldinventarisatie uitgevoerd

Kolom 3 gedragsindicatie: de functie die voor de betreffende soort mogelijk in het geding is:
V = voortplantingsgebied Vvl = vaste vliegrouwe ZV = zomerverblijf PV = paarverblijf
F = (vaste) foerageerlocatie VT = vaste trekrouwe WV = winterverblijf IW = incidentele waarneming

Kolom 4 eerder aangetroffen, gegevens van derden
Uu = in betreffende uurhok (= 5 x 5 km, verspreidingsgegevens)

Kolom 5 A = verstoringkans aanzienlijk
B = bij aanwezigheid, verstoring kansrijk
C = gezien de werkzaamheden slechts geringe kans op verstoring
D = gezien de situatie géén kans op significante verstoring

Kolom 6 opgenomen in Habitatrichtlijn (met Bijlagennummer)

Kolom 7 staat op vigerende Rode Lijst (LNV 2004); Kw = kwetsbaar

Kolom 8 beginsel m.b.t. regelgeving volgens art. 75 AMvB van de Flora- en faunawet, waaronder 'zorgplicht' (LNV 2005).

5.2 Toetsingscriteria Ff-wet

Deze omvatten in het onderhavige project uitsluitend criteria met betrekking tot de Flora- en faunawet (soortbescherming). Bij de Ff-wet gaat het bij natuurschade om álle soorten dieren, strikt beschermd, ontheffingsplichtig doch óók van soorten die van ontheffing zijn vrijgesteld.

Mogelijke vormen van directe natuurschade door de werkzaamheden

Bedreiging van alle dieren, ontheffingsplichtig of daarvan vrijgesteld, wordt vertaald in termen van 'natuurschade'.

Onder natuurschade zoals bedoeld onder art. 8, 9, 10, 11 en 12 van de Flora- en faunawet (zie Bijlage 1/ blz. 31 e.v.) wordt begrepen de schade welke door werkzaamheden aan ter plaatse voorkomende (individuele van) *álle* beschermde soorten planten en dieren en vaste verblijf- en voortplantingsplaatsen daarvan, wordt toegebracht.

De wettelijke zorgplicht (art. 2 Ff-wet) gebiedt om natuurschade (zoveel als redelijkerwijs mogelijk) te voorkomen.

In algemene zin kan dat in het kader van de Flora- en faunawet als volgt worden aangegeven:

- het verwijderen of anderszins beschadigen van beschermde planten, dan wel het zodanig aantasten van de groeiplaats (-factoren) van beschermde planten dat deze er niet meer kunnen groeien (art. 8 Ff-wet);
- het (on)opzettelijk verwonden of doden van ter plaatse voorkomende dieren, zowel volwassen dieren als, direct of indirect, (zogende) jongen in hun verblijfplaatsen (nesten, holen e.d.); dit geldt tevens voor alle ontwikkelingsstadia van dieren, zoals van amfibieën of insecten (art. 9 Ff-wet);
- elke vorm van verontrusting of bedreiging van ter plaatse voorkomende dieren waarmee de voortplanting wordt verstoord (art. 10 Ff-wet);
- het (tijdelijk) vernietigen van (essentiële onderdelen van) voortplantingsplaatsen of vaste rust- of verblijfplaatsen waaronder nesten en holen; vaste voortplantingsplaatsen van padden; watergangen als vaste verblijfplaatsen van Kleine modderkruiper; vaste verblijf- en paarplaatsen, vliegroutes en essentiële foerageerlocaties van vleermuizen, en andere vaste verblijfplaatsen (art. 11 Ff-wet);
- het vernietigen, beschadigen (of verwijderen) van eieren, ook van amfibieën, reptielen, vissen en insecten (art. 12 Ff-wet).

Toetsingscriteria

De Ff-wet als soortbeschermingswet is gebaseerd op een ontheffingsregiem waarbij voor de verschillende tabellen 1 t/m 3 AMvB ook verschillende toetsingscriteria worden gehanteerd.

Naast het verschil in 'lichte' en 'uitgebreide toets' vormen ook het van toepassing zijnde 'wettelijke belang' en eventuele vermelding van soorten in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn, toetsingscriteria (LNV 2005, zie ook Bijlage 1/ blz.35-36).

De voor dit project relevante toetsing wordt uitgewerkt in § 5.4.

Onderzoekscriteria

Indien op de werklocatie *mogelijk* soorten van tabel 2 of 3 AMvB kunnen worden verwacht die tevens *mogelijk* door de werkzaamheden verstoring zouden kunnen ondervinden (of bedreiging van individuen en/of vaste verblijfplaatsen), verplicht de Ff-wet de initiatiefnemer tot de uitvoering van veldinventarisatie volgens algemeen geaccepteerde onderzoekscriteria.

De Dienst Landelijke Gebieden stelt deze criteria nader vast (DLG 2006).

Daartoe worden met name de verschillende inventarisatiehandleidingen gebruikt van de betreffende particuliere gegevensverzamelende organisaties (PGO's) zoals FLO-RON, VZZ, SOVON, RAVON e.d. (zie ook literatuur), dan wel, indien van toepassing, van inventarisatieprotocollen van het GAN.

Tot op zekere hoogte kan van de daarin als gebruikelijk aangegeven onderzoeksfrequenties worden afgeweken voor zover dat acceptabel wordt geacht door DLG. Deze voorwaarden worden met enige regelmaat bijgesteld vanwege voortschrijdend inzicht.

Mogelijke oorzaken van directe natuurschade door de werkzaamheden

De natuurschade aan diersoorten kan in het algemeen worden veroorzaakt door:

- * fysieke ingrepen in de habitat:
 - verwijderen van bomen en andere opgaande en bodembedekkende begroeiing;
 - het slopen van bebouwing en bouwwerken;

- opschonen van het maaiveld;
- grondwerkzaamheden zoals omwerken, (ver-)graven, ophogen, bouwrijp maken;
- het realiseren van bouwwerken, aanleg van infrastructuur en hernieuwde terreininrichting.
- * belasting van het onverharde maaiveld door voertuigen en ander zwaar materieel;
- * vlakbij broedende vogels, overmatig natuurvreemde geluiden en trillingen (gebruik van voertuigen, machines en werktuigen, schallende radio's) en visuele verontrusting (bewegende mensen, voertuigen, machines)
- * verandering in gebruiksfuncties/ terreincondities.

5.3 Natuurschade vanwege uitvoering voorgenomen project

Te verwachten natuurschade door de werkactiviteiten

Hierbij wordt vooral ingezoomd op de soorten van tabel 2 en 3 AMvB zoals deze van belang zijn in het kader van de regelgeving van de Flora- en faunawet en in zoverre deze natuurschade kunnen ondervinden door de voorgenomen werkzaamheden.

Algemeen

Door de fysieke aard van de werkzaamheden kunnen de meer mobiele soorten zoals zoogdieren en vogels zichzelf (buiten de voortplantingstijd) afdoende vrijwaren voor dit soort bedreiging door de onrustplek te ontvluchten.

Echter vaste vliegroutes en verblijfplaatsen van vleermuizen (zie DLG 2006), vaste broedplaatsen van vogels en ondergronds levende zoogdieren kunnen door de werkzaamheden (tijdelijk) worden verstoord of worden vernietigd/ bedreigd terwijl individuele dieren, ook amfibieën, kunnen worden bedreigd.

Potentiële natuurschade aan dwergvleermuizen

Het kappen dan wel anderszins aantasten van de in figuur 4 (blz.17) aangegeven boomsingel, mogelijk samenhangend met nodige kap vanwege de sloop van gebouw RAD, heeft tot gevolg dat een vaste vlieg- en fourageerroute van de Gewone en Ruige dwergvleermuis teniet wordt gedaan. Dergelijke routes zijn als oriënterende 'wegwijzers' in het geheugen van de vleermuizen ingeprent, waarvan de dieren afhankelijk zijn voor het terugvinden van hun foerageergebieden en daarmee ook de voedselvoorziening van hun jongen.

Het in gebruik nemen van nieuwe locaties en routes vindt slechts sporadisch plaats: daarmee kan elke 'vernietigde' vaste route ertoe leiden dat de betreffende populatie géén afdoende voedselvoorziening meer overhoudt en derhalve verdwijnt of uitsterft.

De vraag in de onderhavige situatie is, of de vliegroute essentieel is voor de betreffende verblijfplaats waar de dieren vandaan komen, en of er voldoende alternatieven zijn om op andere vliegroutes over te schakelen.

Potentiële natuurschade aan broedvogels

Broedvogels zijn binnen de directe invloedssfeer van de werkzaamheden in het plangebied te verwachten in bomen, struiken en tussen de kruidenruigte. Dit betreft géén standvogels met vaste verblijfplaatsen zoals spechten, uilen of roofvogels: deze zijn bij de veldinventarisatie *niet* aangetroffen.

Aanwezigheid van broedende vogels kan daarbij visueel soms nauwelijks worden vastgesteld. Broedende vogels kunnen in de onderhavige situatie in hun broedactiviteit

worden verstoord door het verwijderen van bomen en andere begroeiing, het opschonen van het terrein en door de bouw- en inrichtingswerkzaamheden.

Verstoring ontstaat óók op korte afstand van dergelijke werkzaamheden vanwege overmatige geluiden en beweging; de gevoeligheid hiervoor is voor alle soorten verschillend en er kan dus géén algemene richtlijn voor worden aangegeven.

De verstoring ontstaat voor de meeste soorten alleen tijdens het proces van territoriumvestigen en broeden: nadat de jongen zijn uitgevlogen wordt volgens de wet geacht dat er géén verstoring meer plaatsvindt.

Wanneer potentieel verstorende activiteiten zijn aangevangen vóórdat het proces van territoriumvestigen en broeden is aangebroken waardoor vogels met hun broedactiviteiten de locatie zullen mijden, wordt dat *niét* als 'verstoring' aangemerkt.

Dit kan worden beschouwd als 'preventieve maatregel' om verstoring te voorkomen.

Natuurschade aan overige soorten

Werkzaamheden zoals slopen van bebouwing, het kappen van bomen en de overige mogelijke werkzaamheden die op bladzijde 20 en 21 zijn aangegeven kunnen natuurschade aan allerlei soorten teweegbrengen.

5.4 Toetsing natuurschade: criteria en consequenties

Uit de vorige paragraaf blijkt dat met de ingreep dreigende natuurschade bestaat met betrekking tot:

- beschermde soorten van tabel 1 AMvB (art. 2 Ff-wet/ zorgplicht)
- broedvogels (tabel 2 AMvB)
- de ontheffingsplichtige Gewone en Ruige dwergvleermuis (tabel 3 AMvB).

Soorten van tabel 1 AMvB

Consequenties (zorgplicht):

Om natuurschade aan deze zogenaamd 'vrijgestelde' beschermde soorten zoveel mogelijk te voorkomen dienen de werkperiode en de wijze van werken en daarbij te hanteren preventie aantoonbaar zoveel als mogelijk te worden aangepast (zie Mitigerende maatregelen blz.27-30).

Soorten van tabel 2 AMvB

Consequenties broedvogels:

Territoriumactieve, broedende vogels of onzelfstandige jonge vogels mogen *op géén enkele wijze* worden verstoord vóórdat de jonge vogels zelfstandig/ 'vliegvlug' zijn en de verstoring of bedreiging kunnen ontvluchten.

Voor broedende vogels, van tabel 2 AMvB en in principe ontheffingsplichtig, *wordt in principe géén ontheffing verleend*.

Men wordt geacht zich met mogelijk verstorende werkzaamheden tijdens het broedseizoen aan de betreffende gedragscode te houden (zie Mitigerende maatregelen blz.28).

Gunstige staat van instandhouding broedvogels:

Vanwege het strikt ontzien van broedgevallen is de gunstige staat van instandhouding geheel niet in het geding.

Soorten van tabel 3 AMvB

Toetsingscriteria:

- * vleermuizen vergen een 'zware toets' (zie Bijlage 1/ blz.35);
- * daartoe vergen deze soorten toetsing aan zowel de landelijke als aan de lokale gunstige staat van instandhouding;
- * ontheffing is uitsluitend mogelijk indien het project kan vallen onder het wettelijke belang 'dwingende reden van openbaar belang' (wat hier niet het geval is !);
- * in geval het project valt onder het wettelijk belang 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' wordt in principe geén ontheffing verleend en wordt de ingreep door het bevoegd gezag uitsluitend toegestaan nadat door de initiatiefnemer is aangetoond dat zodanige mitigerende en compenserende maatregelen worden genomen dat verstoring en/of bedreiging van dieren strikt wordt voorkomen.

N.B. In de nieuwe richtlijnen met betrekking tot vleermuizen wordt er ten aanzien van vliegroutes en foerageergebieden van uitgegaan dat deze gebruiksvormen enkel ontheffingsplichtig zijn wanneer het gebied van groot belang is voor het voortbestaan van een, van deze vliegroute en foerageerlocatie afhankelijke, verblijfplaats van de soort en er onvoldoende alternatieven in de omgeving zijn.

Wanneer zowel tijdens als na de voorgenomen werkzaamheden voldoende alternatieve vliegroutes en/of foerageerplaatsen overblijven, waardoor de functionaliteit van de voortplantings- en vaste verblijfplaatsen is gewaarborgd, is voor het verwijderen van (delen van) deze elementen geen ontheffing nodig (reactie DLG 7 oktober 2009/ Mw. S. Woudenberg, zie tevens DR 2009 en Bijlage 6).

Nadere afweging:

Een vaste vliegroute van Gewone dwergvleermuis van tenminste 6 dieren (zoals vastgesteld in de vroege avond) is niet onaanvaardig doch tot op zekere hoogte ook beperkt.

Anderzijds is de gewone dwergvleermuis van alle soorten degene welke zich het makkelijkst aan veranderingen kan aanpassen.

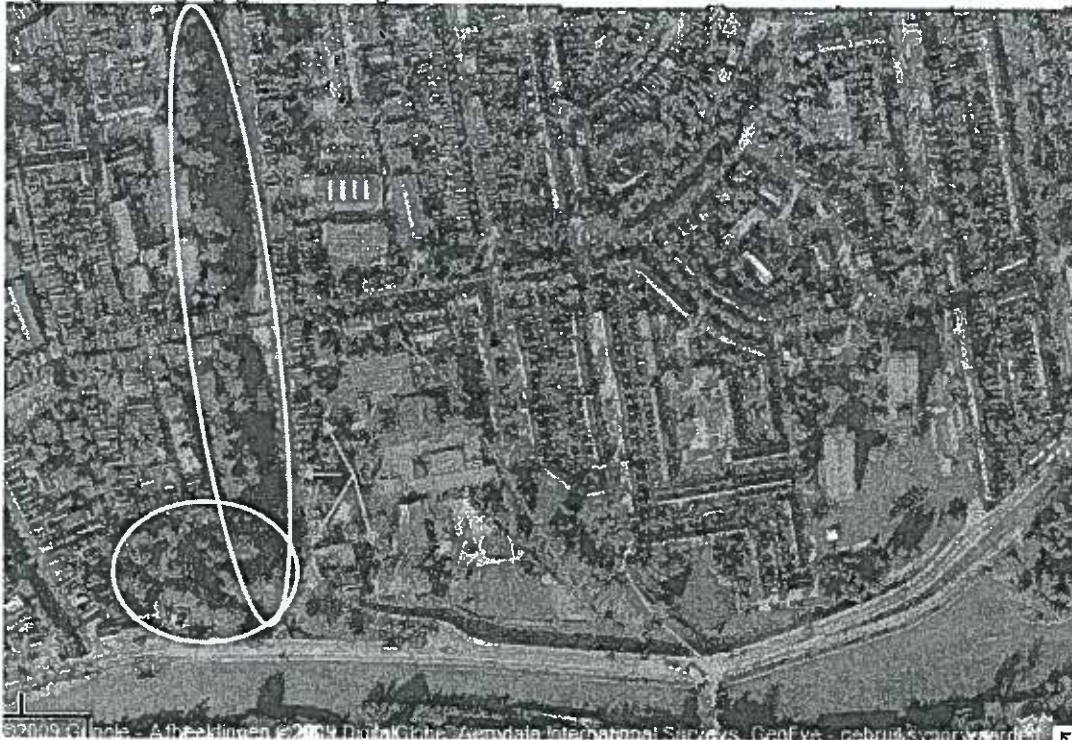
Indien men de luchtfoto van ook de omgeving van het plangebied bekijkt, zijn er wel alternatieven voor routes aanwezig (zie fig.5 volgende bladzijde) doch dat vergt deels andere vliegrichtingen. Derhalve blijft er twijfel bestaan of deze toch flink afwijkende routes wel makkelijk door de dieren kunnen worden opgepakt.

Wel is vastgesteld dat de betreffende stuk vliegroute met een 'herkomstgebied' oostelijk van de onderzoekslocatie het 'eindeel' is naar een groter foerageergebied westelijk daarvan, waarschijnlijk de Fluwelensingel met zijn boomstructuur, langslappend water en langsegelegen boomrijke parkzone. Dit doet een uitgebreider netwerk van vliegroutes oostelijk van het plangebied vermoeden wat dan weer extra kans biedt dat dieren een alternatief naar dezelfde, naar verwachting belangrijke foerageerstructuur langs de gehele Fluwelensingel, zullen kunnen benutten.

Samen met het beperkte gebruik (en de vermoedelijk grotere afstand tot de verblijfplaats, gezien het tijdstip van aanvliegen) kan gesteld worden dat daarmee wordt voldaan aan het criterium dat, ondanks de aantasting van het bedoelde stuk vliegroute, de kans dat daarmee de functionaliteit van het netwerk van verblijfplaatsen van de betreffende populatie naar verwachting niet wezenlijk wordt aangetast.

Daarmee vervalt in deze situatie de noodzaak tot aanvrag van ontheffing.

Figuur 5 afweging gebruik vliegroute

rood, vastgestelde deel vliegroute

lichtgroen, diffuse verspreiding dieren aan eind van route

lichtblauw, alternatieve groenstructuren

geel, verondersteld foerageergebied voor veel van de dieren

Gunstige staat van instandhouding Gewone en Ruige dwergvleermuis:

Beide soorten, alhoewel opgenomen in de Europese Habitatrichtlijn, behoren in Nederland tot de meest algemeen voorkomende vleermuissoorten.

In de bebouwde omgeving zijn naar verwachting voldoende alternatieve mogelijkheden tot vaste verblijfplaatsen en jachtgebieden beschikbaar zodat de landelijke gunstige staat van instandhouding met de verstorende werkzaamheden niet in gevaar komt: de soort staat dan ook niet op de Rode Lijst.

Echter als soort van tabel 3 dient tevens te worden getoetst aan de locale gunstige staat van instandhouding. In een oudere stadskern als Gouda zijn voldoende alternatieven aanwezig om dieren leefruimte te bieden zodat de gunstige staat van instandhouding over het grotere geheel evenmin in gevaar zal komen.

Met de op de vorige bladzijde onderbouwde afweging met betrekking tot de door de werkzaamheden aan te tasten vaste vliegroute zal naar verwachting evenmin wezenlijke schade toebrengen aan de betreffende vleermuispopulatie.

Eventuele sancties

Indien bij mogelijke controle op de werkzaamheden de genomen voorzorgen niet voldoende worden geacht kan door de controlerende ambtenaar een boete worden

opgelegd (in het kader van een 'economisch delict') en kan het werk worden stilgelegd totdat wél afdoende maatregelen kunnen worden genomen.

Controle kan plaatsvinden op basis van melding van particulieren en kan worden uitgevoerd door de A.I.D. (zie verklaring termen/ afkortingen) of andere wetshandhaver in het kader van de natuurwetgeving (zoals bijvoorbeeld een opsporingsbevoegde boswachter of jachtopziener).

5.5 Advies mitigerende en compenserende maatregelen

Betekenis en doel mitigerende maatregelen

Mitigerende maatregelen omvatten het zodanig aanpassen van een (plan voor een) ingreep of uitvoeringswijze dat de negatieve effecten op de natuur ('natuurschade') worden voorkomen dan wel tot een minimum worden beperkt.

Daartoe behoren tevens aanvullende, preventieve maatregelen en uitvoeringsvoorwaarden (zoals het rekening houden met voortplantingsperioden, een aangepaste wijze van werken e.d., zie onder).

Het specifiekere doel van mitigerende maatregelen in het kader van de Ff-wet omvat bij het onderhavige project voor vrijgestelde soorten het zo véél als redelijkerwijs mogelijk voorkómen van natuurschade en voor broedende vogels het strikt voorkomen van natuurschade.

De voorgestelde maatregelen zijn zoveel mogelijk afgestemd op hetgeen de beoordelende instantie, het Ministerie van LNV, vereist dan wel regulier als voorwaarde bij het toekennen van een ontheffing, voorschrijft (zie ook DLG 2006).

Algemene mitigerende maatregelen

Deze maatregelen zijn algemeen geldend voor de meeste soortgroepen en soorten.

1. Kwetsbare perioden

De voortplantingstijd als meest kwetsbare periode voor alle diersoorten dient bij dreigende natuurschade te worden ontzien. De voortplantingstijd valt voor de meeste diersoorten min of meer samen (zie verder onder 'broedvogels').

2. Voorwaarden bij start van werkzaamheden

De werkzaamheden dienen op een zodanige wijze te worden gestart dat de op de werkplek aanwezige dieren bij verstoring kunnen ontvluchten en dat bij het verdere verloop van werkzaamheden dieren niet 'opgesloten' raken, bijvoorbeeld tussen werkzaamheden op verschillende plekken of in een afgesloten situatie (zoals in een bouwput of bij het dempen, waterorganismen in een doodlopende watergang).

3. Zorg voor alle aan te treffen dieren

Wanneer tijdens de werkzaamheden individuele dieren worden aangetroffen worden deze voorzichtig opgepakt en op een voor de soort geschikte en veilige plek in de omgeving weer weggezet

4. Verwijderen van alle soorten begroeiing

Bij sloop, terrein opschonen en verwijderen van begroeiing kunnen allerlei kleine dieren bedreigd worden, met name muizen, Egel en amfibieën. Deze werkzaamheden dienen met enige zorg te worden uitgevoerd opdat deze kunnen

ontvluchten. Bij visuele waarneming worden Egel of amfibieën voorzichtig opgepakt en op een veilige plek weer weggezet.

5. Conclusies in relatie tot inventarisaties

Ook bij veldinventarisaties kunnen soms aspecten worden 'gemist': *absolute* uitsluiting dat een bepaalde soort voor zou komen is veelal *niet* mogelijk (zie Bijlage 2/ blz. 40). *Mocht derhalve tijdens de werkzaamheden alsnog een ontheffingsplichtige soort en/of vaste verblijfplaats worden aangetroffen dan dient daar onmiddellijk een terzake kundige bij te worden betrokken om te beoordelen hoe op dat moment moet worden gehandeld.*

In aansluiting hierop vergen alle soortgroepen en daarbinnen weer veel afzonderlijke soorten specifieke, op hun eigenschappen en leefwijze afgestemde, nadere mitigerende maatregelen.

Deze worden, voor zover relevant voor het project, hieronder aangegeven.

Mitigerende maatregelen grondgebonden zoogdieren

Van belang hierbij is onder welke condities men dieren kan verwachten: in de onderhavige situatie zijn dat kleine zoogdiersoorten als Egel, muizen en Mol die zich verschuilen in dichte kruidachtige vegetaties, dan wel in ondergrondse holen en in ophopingen van materiaal (stenen, hout, afval, takken). In hoge kruidachtige situaties worden ook de voortplantingsholten en '-nesten' gemaakt.

Hierbij worden met het opschonen van hopen en losliggende materialen en met graafwerk, in beginsel de *periode met zogende jongen zoveel mogelijk ontzien*, tenminste *de periode tussen maart en augustus*: in de loop van augustus raken de meeste jonge dieren zodanig zelfstandig en mobiel dat ze kunnen ontvluchten.

Mitigerende (en compenserende) maatregelen vleermuizen

Vanwege het gebruik van het terrein voor foerage en dienen boomstructuren zoveel als mogelijk in stand te worden gehouden.

Het kappen van bomen dient plaats te vinden buiten de voortplantingstijd, te weten tussen 1 augustus en 1 maart.

Mitigerende maatregelen broedende vogels

Broedende vogels kunnen in het plangebied worden aangetroffen in/ aan/ op gebouwen, in struiken en bomen, langs of in de watergangen, bij allerlei gebouwde constructies of tussen opgeslagen materialen.

Aanwezigheid van broedende vogels kan daarbij visueel soms nauwelijks worden vastgesteld.

Bedreigende werkzaamheden en broedseizoen:

Werkzaamheden waarmee broedende vogels en hun in gebruik zijnde nesten kunnen worden bedreigd of verstoord dienen binnen de verstoringzone achterwege te blijven zolang de broedende vogels daar aanwezig (kunnen) zijn.

In het algemeen loopt de broedperiode van ca. begin maart tot half juli.

Men moet daarbij voor het onderhavige project denken aan sloopwerkzaamheden, het verwijderen van bomen en overige begroeiing of andere werkzaamheden in de directe omgeving van broedende vogels. Ook bouw- en inrichtingswerkzaamheden werken verstrend op vogels die in de (directe) omgeving broeden.

Preventie en continuïteit tijdens de werkzaamheden

Indien werkzaamheden dóórlopen tot in de broedperiode (zoals dóórslipen of dóórbouwen) vergt dat preventief mitigerende maatregelen om verstoring van broedgevalen te voorkomen, dan wel start van de werkzaamheden uiterlijk eind februari en vervolgens het uitvoeren van de werkzaamheden in doorlopende continuïteit zodat daarmee preventief het nestelen van vogels wordt voorkomen.

Indien het onoverkomelijk blijkt om pas tijdens het broedseizoen te starten met versturende werkzaamheden dient daartoe eerst advies van een vogeldeskundige te worden ingeroepen waarmee kan worden bepaald welke preventieve maatregelen dan alsnog nodig zijn, bijvoorbeeld terreindelen met rust laten, een afscherming plaatsen en dergelijke.

Tijdelijk onderbreken werkzaamheden en herstart:

Indien tussen 1 maart en half juli een rustperiode in de werkzaamheden onvermijdelijk is (bijv. vakanties) dient bij hervatting van de werkzaamheden een terzake kundige met een ochtendcontrole vast te stellen in hoeverre broedende vogels aanwezig zijn, in welk geval mitigerende maatregelen nodig zijn zoals afschermen van de broedsituatie totdat de jongen zijn uitgevlogen (wat een aantal weken belemmering met zich meebrengt).

Indien de werkzaamheden pas starten tijdens de broedperiode is het aan te bevelen om de mitigerende en preventieve maatregelen nader uit te werken in een Werkprotocol.

Mitigerende maatregelen amfibieën

Deze maatregelen in het kader van de wettelijke zorgplicht gelden alle dieren, ook de eventuele larven in de kunstmatige vijver.

In aanvulling op de algemene mitigerende maatregelen dient in dit project rekening te worden gehouden met enkele amfibiesoorten (met name Gewone pad en Bruine kikker) en de plek waar ze kunnen worden verwacht zodat dieren bij bedreigende werkzaamheden tijdig kunnen worden verwijderd: dit betreft ook de hele jonge dieren !

Gewone pad en Bruine kikker bewonen het grootste deel van het jaar een landbiotop. Dergelijke dieren verschuilen zich op allerlei plekken zoals tussen begroeiing, onder allerlei (afval-) materialen, takken- en composthoopen maar ook in holletjes, bijvoorbeeld langs funderingsranden van bebouwing of onder sommige verhardingen (zie algemene maatregelen).

Groene kikkers leven vooral dicht nabij, langs en in het water. Bij verontrusting springen ze snel weg, bij voorkeur ook het water in waar ze zich in de bagger verschuilen. Ze foerageren ook in dichte begroeiing, soms ook wel meer dan tien meter vanaf het water.

Kleine watersalamander leeft deels in het water en deels op land, waar ze zich dan verschuilen onder allerlei materialen (zie ook Gewone pad). Op land foerageren ze tussen dichte vegetatie, bij voorkeur 's nachts.

Eieren en larven: genoemde padden en kikkers leggen hun eieren in water waarin ook de larven opgroeien.

Mogelijke paddentrek op land:

Met alle terreinwerkzaamheden geldt dat men tijdens de voortplantingsperiode van Gewone pad tussen half maart en half april, alert moet zijn op mogelijke, altijd massaal optredende, paddentrek in het werkgebied. Daarbij trekken de padden uit alle (tuinen en) groene terreinen in de wijde omgeving naar hun voortplantingswater (jaarlijks dezelfde locatie), zoals in de onderhavige situatie mogelijk naar de aanwezige water-

gangen langs en op het terrein. In de oeverzone concentreren ze zich, waar massaal wordt gepaard (waarbij bij verstoring géén vluchtgedrag optreedt) en waar vervolgens ook concentraties aan eierstrengen en uitgekomen larven een aantal weken aanwezig blijven. De trekroute moet dan tenminste 2 tot 3 weken worden ontzien totdat de trek is afgelopen en vervolgens dient ook de betreffende oeverzone, afhankelijk van het temperatuurverloop, nog wel 3 weken te worden ontzien totdat de eitjes zijn uitgekomen en de larven zich hebben verspreid.

Voor werkzaamheden aan watergangen, zoals dempen of vergraven gelden de werkperiode en eventuele andere maatregelen zoals aangegeven bij waterorganismen (zie volgende onderwerp).

Mitigerende maatregelen vissen en andere waterbewoners

Mitigerende maatregelen vanuit de wettelijke zorgplicht gelden in principe alle, óók onbeschermde, waterbewoners.

Werkzaamheden aan watergangen zoals dempen of vergraven, dienen bij voorkeur in de periode vanaf 1 september tot 30 november plaats te vinden, vanwege de daaraan voorafgaande voortplantingsperiode van alle soorten en de op die periode aansluitende winterrust (ook voor in de bagger overwinterende amfibieën).

Om bij dempen vluchtgelegenheid open te houden dienen de werkzaamheden bij voorkeur vanaf een 'doodlopend eind' van een watergang te worden uitgevoerd waarbij aan het andere eind vluchtgelegenheid open blijft zodat alle waterorganismen 'vóór het dempen uit' naar een veilige plek kunnen vluchten. *Daarbij wordt er van uitgegaan dat een 'duiker' van beperkte doorsnede ook de vluchtgelegenheid beperkt: dat wordt dus eveneens beschouwd als een 'doodlopend einde'.*

Mocht deze werkwijze niet mogelijk zijn dan dienen de te dempen watergangen te worden leeggevist door een ter zake kundige. Ook de methode van werken en leegvissen wordt dan bepaald in samenspraak met de terzake kundige.

Mitigerende maatregelen overige soorten

Er zijn van vegetatieve soorten, reptielen, insecten en overige ongewervelde soorten geheel géén beschermde soorten te verwachten terwijl de terreincondities ook géén mitigerende maatregelen voor onbeschermde soorten nodig maken.

6 SAMENVATTENDE EINDCONCLUSIE VOOR UITVOERING

1. Te verwachten planten en dieren

Er is op de bouwlocatie naast onbeschermde planten en dieren (zorgplicht), diersoorten van tabel 1 AmvB (vrijstelling, zorgplicht) en broedvogels (tabel 2 AmvB, broedseizoen), ook foerageergebruik en een beperkte vliegroute van dwergvleermuizen in het plangebied. Dit gebruik is zodanig beperkt dat er géén ontheffing voor nodig is (zie § 5.4 blz.25-26).

Met het toepassen van de mitigerende maatregelen (zie § 5.5 v.a. blz.27) kan het grootste deel van de natuurschade worden voorkómen waarmee de wettelijke zorgplicht zo optimaal mogelijk wordt ingelost.

2. Geen ontheffing nodig

Op basis van de criteria die door Dienst Regelingen en Dienst Landelijk gebied sinds deze zomer worden gehanteerd (in het verlengde van de brief DR 25 augustus 2009) zijn er thans géén ontheffingsplichtige condities in het plangebied aanwezig.

3. Planning uitvoering werkzaamheden

* Met alle versturende werkzaamheden dient vanwege broedende vogels tenminste de broedperiode vanaf 1 maart t/m 15 juli te worden ontzien, dan wel dient een terzake kundige te worden ingeschakeld om te beoordelen of en welke preventieve maatregelen nodig zijn om broedverstoring te voorkomen.

* Sloop van gebouwen en kap van bomen:

Dit dient vanwege divers faunagebruik plaats te vinden in de periode tussen 1 augustus en 1 maart.

* Dempen van sloten:

Dit dient, vanwege de voortplantingsperiode en winterrust van amfibieën, plaats te vinden in de periode tussen 1 september en 30 november.

4. Uitvoeringscondities:

a) Bij start van werkzaamheden dient aan alle preventieve en/of compenserende voorwaarden en maatregelen te zijn voldaan en dient te worden gewerkt zoals in de mitigerende maatregelen is aangegeven.

b) Alle bij de werkzaamheden betrokkenen dienen op de hoogte te zijn van de mitigerende maatregelen en de daarbij aangegeven wijze van werken.

c) Vanaf het moment dat werkzaamheden starten dienen de Natuurtoets en een eventueel ecologisch verslag van een terzake kundige met betrekking tot nodig blijkende preventieve maatregelen, te allen tijde op het werk beschikbaar te zijn voor controle door een daartoe bevoegde ambtenaar.

5. Sancties:

Indien deze voorwaarden niet volledig in acht worden genomen kan bij mogelijke controle het werk worden stilgelegd totdat hierin wél is voorzien en kan een boete worden opgelegd ('economisch delict'; zie ook § 5.4 blz.26). Controle kan plaatsvinden op basis van melding van particulieren en kan worden uitgevoerd door de A.I.D. (zie verklaring termen/ afkortingen) of andere wetshandhaver in het kader van de natuurwetgeving.

BIJLAGE 1 - RELEVANTE ASPECTEN VAN DE REGELGEVING

B.1.1 Inleiding

De regelgeving met betrekking tot natuur kent twee typen bescherming: 'soortbescherming' en 'gebiedsbescherming'.

De Flora- en faunawet (Ff-wet) is geheel gericht op soortbescherming, dat wil zeggen bescherming van afzonderlijke soorten planten en dieren.

Bovendien is deze wet gericht op de intrinsieke waarde van het dier, wat onder meer wil zeggen dat de bescherming eveneens is gericht op elk individueel dier.

Gebiedsbescherming is vastgelegd in de Natuurbeschermingswet (Nb-wet 1998).

Dit is gericht op specifieke aspecten van specifiek aangewezen gebieden, zoals speciale beschermingszones in het kader van de Vogel- of Habitatrichtlijn (resp. REG 1979 en REG 1992/1997). De gebiedsbescherming staat *naást* de Ff-wet: de regels van wetten sluiten elkaar dus niet uit doch vullen elkaar aan (zie ook blz.38).

Provinciaal natuurbeleid

Daarnaast hebben ook provinciale besturen een 'eigen' natuurbeleid, in aanvulling op de wetgeving. Daarin wordt in sommige provincies ook een onderscheid gemaakt in gebieds- en soortbescherming: de gebiedsbescherming wordt geregeld via het Streekplan terwijl de soortbescherming via andere wegen in de ruimtelijke ordening kan worden geregeld (zie ook blz.39).

B.1.2 Verbodsbepalingen Flora- en faunawet

Met betrekking tot aanwezige en te verwachten, door de Flora- en faunawet beschermde soorten in het onderhavige projectgebied gelden de volgende algemene verbodsbepalingen:

Artikel 8 Ff-wet

Het is verboden planten, behorende tot een beschermde inheemse plantensoort, te vernielen, te beschadigen, te ontwortelen of op enigerlei andere wijze van hun groeiplaats te verwijderen.

Artikel 9 Ff-wet

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

N.B.1 hieronder valt ook het 'per ongeluk' doden zonder afdoende voorzorgen te hebben genomen;

N.B.2 het uit beschermingsoverwegingen preventief wegvangen en verplaatsen van dieren en ontwikkelingsstadia daarvan dient te geschieden door een 'ter zake kundige' (zie lijst gebruikte termen). Onder bepaalde condities is daarvoor géén extra projectonthefing (meer) nodig.

Dit geldt niét voor het wegvangen en verplaatsen van vleermuizen, muizen en vogels: dat is uitdrukkelijk verboden, hiervoor wordt ook géén ontheffing verstrekt. Voor het vangen van dieren vanwege onderzoek geldt een aparte regeling.

Artikel 10 Ff-wet

Het is verboden dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, opzettelijk te verontrusten.

N.B. hiermee wordt bedoeld het verontrusten met de intentie de soort te verstoren zonder het nemen van maatregelen om het verontrusten te voorkomen, dan wel het bouwrijpmaken van een terrein juist op het moment dat vogels zich er aan het vestigen zijn om te gaan broeden; dergelijk opzettelijk verontrusten valt niet onder de Gedragscode terwijl hiervoor in het kader van art. 75C ook géén ontheffing wordt verleend.

Artikel 11 Ff-wet

Het is verboden nesten, hollen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

N.B. 'Vaste verblijfplaatsen':

Met betrekking tot vleermuizen dienen naast jaarlijks in gebruik zijnde vaste zomer-verblijven (kolonies), paarplaatsen en winterverblijven, ook structureel gebruikte, vaste vlieg- en trekroutes te worden geïnterpreteerd als 'vaste verblijfplaatsen' zoals bedoeld in art. 11 (DLG 2006).

Dit geldt tevens voor 'vaste verblijfplaatsen' van andere dieren zoals bijvoorbeeld een vaste voortplantingslocatie van rugstreeppadden, broeihopen van ringslangen en dergelijke.

Artikel 12 Ff-wet

Het is verboden eieren van dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, te zoeken, te rapen, uit het nest te nemen, te beschadigen of te vernielen.

N.B. Dit betreft, behalve vogels, ook eieren van beschermde amfibieën, reptielen, vissen en insecten. Indien bijvoorbeeld dergelijke eieren van een ontheffingsplichtige soort worden bedreigd vereist dit ook aanvraag van ontheffing (DLG 2006). Met betrekking tot eieren van beschermde diersoorten die níet ontheffingsplichtig zijn, geldt de wettelijke zorgplicht (zie hierna bij artikel 2).

Artikel 13 Ff-wet

Het is verboden:

a. planten . . . enz., of dieren dan wel eieren, nesten of . . . enz., behorende tot een beschermde . . . enz. . . diersoort . . . enz. te vervoeren . . . enz. of onder zich te hebben.

N.B. bij dit artikel gaat het om het verplaatsen van (eieren, nesten, individuen van) bedreigde dieren, eieren, planten enz. onder afwijkende condities, dus niet vanwege beschermingsmotieven bij uitvoering van werkzaamheden (vgl. artikel 9): hiertoe geldt een aparte regeling.

Artikel 2 Ff-wet - algemene zorgplicht

Naast de hiervoor aangegeven verbodsartikelen geldt in alle situaties een wettelijke zorgplicht. Deze houdt in dat:

'eenieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen ('de ingreep') of zijn nalaten (*mitigerende maatregelen*) nadelige gevolgen voor planten of dieren kunnen worden veroorzaakt, is verplicht dergelijk handelen achterwege te laten voor zover dat in redelijkheid kan worden gevergd, dan wel alle maatregelen te nemen (*mitigerende of preventieve maatregelen*) die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd teneinde die gevolgen te voorkómen of, voorzover deze (*met maatregelen*)

niét kunnen worden voorkomen, deze zoveel mogelijk te beperken of ongedaan te maken'.

N.B. dit betekent dat elke ruimtelijke ingreep natuuronderzoek vergt dat als bewijslast wordt vastgelegd in een rapportage ('Natuurtoets'). Daarin dienen de zeker te verwachten en de met veldonderzoek aangetroffen soorten planten en dieren te worden getoetst aan de wettelijk regelgeving ('lichte' en 'uitgebreide' toets). Tevens worden hierin de mitigerende en/of preventieve maatregelen aangegeven welke er zorg voor dragen dat er aan de zorgplicht wordt voldaan.

B.1.3 Vrijstelling en ontheffing verbodsartikelen

Strekking vrijstelling en ontheffing

Een 'vrijstelling' is een algemeen geldende uitzondering op een wettelijk verbod (LNV 2005); dit kan een landelijke vrijstelling betreffen of één op basis van een gedragscode. Een vrijstelling vergt géén aanvraagprocedure.

Een 'ontheffing' is een besluit waarbij in een individueel concreet geval een uitzondering op een wettelijk verbod wordt gemaakt. Deze ontheffing dient per individueel project te worden aangevraagd en betreft zowel individuele soorten als vaste verblijfplaatsen (waaronder ook vaste vliegroutes van vleermuizen).

De regelgeving met betrekking tot vrijstelling en ontheffing is nader geregeld in de Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) met betrekking tot art. 75 C van de Ff-wet (Staatsblad 2004/501; LNV 2005).

In de afweging tussen 'vrijstelling of ontheffing' staan in de van toepassing zijnde criteria enkele cruciale begrippen centraal: 'bestendig', 'zorgvuldig handelen', 'wezenlijke invloed' en 'significant effect', naast soortlijsten met betrekking tot specifieke regelgeving (tabellen 1, 2 en 3 AMvB).

Dit is inhoudelijk toegelicht in de Brochure 'Buiten aan het werk' (LNV 2005, zie ook DLG 2006).

Soorttabellen (AMvB art. 75) met betrekking tot vrijstelling en ontheffing

De toepassing van een vrijstelling of ontheffing is nader genuanceerd middels wettelijke 'belangen' en soortlijsten.

De algemene landelijke vrijstelling met betrekking tot beschermde planten en dieren, geldt uitsluitend voor de soorten die zijn opgenomen in tabel 1 AMvB. Daarnaast is er nog een aanvullende vrijstelling voor soorten die zijn opgenomen in tabel 2 en tabel 3 AMvB indien werkzaamheden kunnen plaatsvinden onder een specifiek opgestelde Gedragscode (zie blz.37).

Daarnaast is, onder nadere condities, een ontheffingsregeling van toepassing op een aantal andere wettelijke belangen te weten:

- bescherming flora en fauna;
- volksgezondheid en openbare veiligheid, en veiligheid van het luchtverkeer;
- een dwingende reden van groot maatschappelijk belang;
- ruimtelijke inrichting of ontwikkeling.

Hierin bestaat tevens een nader onderscheid tussen de eerstgenoemde 3 belangen en het laatstgenoemde belang (zie onder 'tabel 3 AMvB').

Hieronder wordt naar aanleiding van de verschillende belangen en op basis van de drie onderscheiden soortlijsten (tabellen AMvB art. 75 Ff-wet), de nadere nuancering beschreven waarbij die drie tabellen kort zijn gekenschetst:

Tabel 1 AMvB

In deze tabel is een categorie soorten opgenomen waarvoor een algemene landelijke vrijstelling geldt: dit betreft beschermde soorten die in Nederland algemeen voorkomen. Aan die vrijstelling zijn géén voorwaarden verbonden anders dan de wettelijke zorgplicht (zie vorige bladzijde). Deze soorten vergen een zogenaamde 'lichte toets' welke aantoont dat de werkzaamheden het voortbestaan van de betreffende soorten niet in gevaar brengen (zie ook Bijlage 5).

Tabel 2 AMvB

Deze tweede categorie omvat een lijst met nader aangeduide 'overige soorten' (waaronder bijvoorbeeld Levendbarende hagedis, alle broedvogels en veel beschermde planten). Indien uit die tabel één of meerdere soorten worden aangetroffen welke door de werkzaamheden worden verstoord en/of bedreigd vergt dat in principe aanvraag van ontheffing met eveneens een 'lichte toets' (zie echter uitzondering broedvogels).

Soorten van tabel 2 die door een projectvoornemen schade ondervinden dienen te worden getoetst aan de landelijke gunstige staat van instandhouding, wat wil zeggen in hoeverre het voortbestaan van de landelijke populatie wellicht afhankelijk is van het voortbestaan van de onderhavig aangetroffen, lokale populatie. Vermelding op de Rode Lijst vormt daartoe een indicatie vormen.

Indien wordt uitgegaan van een door de Minister goedgekeurde gedragscode geldt voor deze categorie van tabel 2 AMvB, onafhankelijk van het wettelijk 'belang' waaronder de ingreep valt, echter een vrijstelling voor art. 8 t/m 12 van de Ff-wet zodat formeel geen aanvraagprocedure voor ontheffing nodig is (zie verder onder 'Gedragscode' blz.37).

Uitzonderingspositie broedende vogels

Voor vogels tijdens het broeden wordt in principe géén ontheffing verleend. Met betrekking tot het broedseizoen is in het kader van de Flora- en faunawet ook géén standaardbroedperiode aangegeven. Van belang is of een broedgeval aanwezig is, ongeacht de periode.

Voor broedende vogels geldt daarbij de algemene gedragscode (Vogelbescherming 2004) dat deze, zolang ze broeden, onder géén enkele conditie mogen worden verstoord (zie ook REG 1979). In principe dient dus het broedseizoen met mogelijk verstorende werkzaamheden te worden ontzien, zoals sloop-, bouw-, grond-, bagger-, onderhouds- en/of andere mogelijk verstorende werkzaamheden op korte afstand van nesten.

Er is in die periode voor broedvogels slechts ontheffing mogelijk indien er zwaarwegende maatschappelijke termen aanwezig zijn die ontheffing voor verstoring van broedende vogels nodig maken, wat in slechts uitzonderlijke situaties van openbare veiligheid e.d. aan de orde kan zijn.

Vogels worden onderscheiden in twee categorieën waarvan de eerste categorie zich beperkt tot strikt het broeden (algemeen principe) en een groep vogels waarvan de nesten het jaar rond strikt beschermd zijn en ook de nesten zelf dus niet mogen worden bedreigd of verwijderd (DR 2009).

Tabel 3 AmvB

De activiteit dient voor het verkrijgen van ontheffing binnen bepaalde belangen te passen.

Indien het wettelijk belang '*bestendig beheer en onderhoud*' betreft kan voor deze soorten op basis van een Gedragscode (zie volgende bladzijde) een vrijstelling worden gehanteerd.

Onder *andere* wettelijke belangen (zoals '*ruimtelijke ontwikkeling en inrichting*') zowel mét als zonder toepassing van een gedragscode dient een ontheffing te worden aangevraagd.

In alle gevallen vereisen deze soorten een '*uitgebreide toets*'. Soorten van tabel 3 die schade ondervinden dienen *niet alléén* te worden getoetst aan de landelijke gunstige staat van instandhouding (zoals bij tabel 2). Deze dienen óók te worden getoetst aan de locale gunstige staat van instandhouding van de aangetroffen populatie: het gaat er dan om in hoeverre het voortbestaan van de landelijke populatie wellicht afhankelijk is van de lokale populatie. Afgezien van vermelding op de Rode Lijst vergt dit tevens inzicht in het regionale voorkomen van de betreffende soort.

Voorts gelden hierbij nog enkele voorwaarden:

- * er dient te worden onderbouwd dat er voor de betreffende activiteit geheel géén alternatieven zijn, dus bijvoorbeeld of de ingreep niet op een andere, minder schadelijke wijze of op een andere locatie kan plaatsvinden;
- * er dienen onder meer maatregelen te worden genomen om te garanderen schade aan individuen van de soort wordt voorkómen ('zorgvuldig handelen', LNV 2005).

Ontheffing

- * slechts indien de betreffende soorten *niet* zijn vermeld in Bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn kan, onder voorwaarden (zie hierboven), in het kader van het belang '*ruimtelijke ontwikkeling en inrichting*' een ontheffing worden verkregen;
- * ontheffing wordt onder alle omstandigheden verleend in het kader van '*dringende redenen van groot openbaar belang*' (met inbegrip van redenen van sociale, economische aard of met voor het milieu wezenlijk gunstige effecten), dan wel in het kader van '*volksgezondheid en openbare veiligheid*'.

Tevens vermelding in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn

Een deel van tabel 3 AMvB is eveneens vermeld in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn.

Deze categorie van soorten vergt een strikte bescherming, indien *niet* te bereiken met preventieve en/of mitigerende maatregelen, te bewerkstelligen middels compenserende maatregelen om negatieve effecten ook strikt uit te sluiten.

Er wordt voor deze categorie in het kader van de belangen '*bestendig beheer en onderhoud*' en van '*ruimtelijke ontwikkeling en inrichting*' ook géén ontheffing (meer) verstrekt. Alleen in het kader van de belangen '*dwingende reden van groot openbaar belang*' en van '*volksgezondheid en openbare veiligheid*' (zoals bijvoorbeeld voor sommige werkzaamheden ten algemene nutte of in de openbare omgeving) kan voor deze groep soorten nog een ontheffing worden verkregen.

Met betrekking tot bijvoorbeeld vaste vliegroutes voor vleermuizen hangt de noodzaak tot ontheffing ook samen met de 'betekenis' van de vliegroute voor de betreffende populatie, c.q. of door het aantasten van de vliegroute al of geen verstoring ontstaat van de daaraan gekoppelde verblijfplaats(en).

In andere gevallen dient men zodanige mitigerende/ preventieve en compenserende maatregelen te nemen dat verstoring of bedreiging strikt zijn uitgesloten. Het is daarbij gewenst om de maatregelen die nodig zijn om negatieve effecten strikt uit te sluiten, vooraf te toetsen aan het bevoegde gezag opdat daarmee als bewijslast een goedkeuring wordt verkregen voor de te nemen maatregelen; hiervoor dient eveneens gebruik te worden gemaakt van de procedure van een ontheffingsaanvraag.

Gedragscode

Algemeen

Naast de algemene gedragscode voor broedende vogels zijn er ook verschillende gedragscodes voor specifieke werkzaamheden beschikbaar. Toepassing van een gedragscode biedt deels de mogelijkheid tot vrijstelling.

Desalniettemin vergt dat in alle gevallen het in acht nemen van de nadere voorwaarden zoals in de gedragscode zijn vastgelegd.

Bij het werken onder een gedragscode blijven overigens, net zoals zonder gedragscode, natuuronderzoek en rapportage daarvan eveneens wettelijk verplicht en worden de nadere voorwaarden voor het werken onder de gedragscode, in die gedragscode en een daarop gebaseerd Werkprotocol Flora en Fauna, nader uitgewerkt.

Wettelijke belangen en vrijstelling van de ontheffingsplicht

Toepassing van een vrijstelling van de ontheffingsplicht voor de artikelen 8 t/m 12 Ff-wet op basis van een gedragscode bij mogelijke bedreiging is deels afhankelijk van het wettelijk belang waaronder de ingreep moet worden gerekend.

Bij soorten van tabel 2 AMvB maakt het 'belang' geen verschil doch met betrekking tot soorten van tabel 3 AMvB is de vrijstelling bij verstoring, onder nadere condities, slechts van toepassing op twee categorieën van activiteiten ('belangen'), te weten:

- bestendig beheer en onderhoud in landbouw, bosbouw, watergangen en bermbeheer;
- bestendig gebruik.

Indien echter het belang 'ruimtelijke ontwikkeling en inrichting' van toepassing is vereisen soorten van tabel 3 AMvB, overeenkomstig de situatie *zonder* gedragscode, een ontheffing van de Minister terwijl ook hierbij voor de soorten die tevens zijn opgenomen in Bijlage IV van de Habitatrichtlijn, slechts een ontheffing kan worden verstrekt onder de belangen 'een dwingende reden van groot openbaar belang' dan wel 'volksgezondheid en openbare veiligheid', doch geldt in principe dezelfde strikte bescherming geldt als is aangegeven op de vorige bladzijde.

Voorwaarden voor toepassing gedragscode

De voorwaarden voor vrijstelling op basis van een gedragscode zijn in de verschillende gedragscodes uitgewerkt: dit betreft hetzelfde 'soort' voorwaarden als welke zonder gedragscode worden gesteld aan het verkrijgen van ontheffing (maatregelen, werkprotocol, ecologische begeleiding, zie hieronder).

Een gedragscode kan slechts van toepassing worden verklaard indien de betreffende initiatiefnemer zich aantoonbaar daaraan heeft verbonden en de daaraan gekoppelde voorwaarden in acht neemt. De initiatiefnemer blijft daarbij eindverantwoordelijk voor de wijze van uitvoeren.

Risico: indien bij controle op het werk door de A.I.D. bij vragen aan een uitvoerende werknemer wordt vastgesteld dat aan de betreffende borging *niét* is/ wordt voldaan, kan het werk onmiddellijk worden stilgelegd totdat aan de vereisten van de gedrags-

code wordt voldaan of alsnog ontheffing is aangevraagd. Dit kan worden voorkomen door een adequaat werktoezicht, óók op het afdoende in acht nemen van de werkvoorwaarden ten aanzien van de Flora- en faunawet, door de opdrachtgevende partij.

Ecologisch werkprotocol en ecologische begeleiding

Een ecologisch werkprotocol wordt in sommige situaties als voorwaarde verbonden aan de ontheffing: het vormt een uitwerking van de mitigerende en preventieve maatregelen om strikt te voorkomen dat natuurschade ten aanzien van soorten uit tabel 2 en 3 AMvB ontstaat.

Dit 'Werkprotocol Flora en Fauna' omvat een bestekachtig document waarin werkrichtlijnen worden aangegeven om te garanderen dat de werkzaamheden worden verricht conform de Flora- en faunawet (en eventueel de gedragscode) en de in het verlengde daarvan opgestelde Natuurtoets. Deze richtlijnen vormen een concrete en afrekenbare uitwerking van de uitgangspunten, werkwijzen, mitigerende en preventieve maatregelen om natuurschade door de werkzaamheden zoveel als mogelijk te voorkomen. Het uitvoeren van de maatregelen dient daarbij aantoonbaar plaats te vinden door of onder begeleiding van een (ecologisch) 'terzake kundige' en verslaglegging daarvan.

Bij het verrichten van werkzaamheden onder een gedragscode vormen het opstellen van een werkprotocol en begeleiding van (preventieve) maatregelen door een ecologisch deskundige, een standaardvoorwaarde.

Verplicht ter inzage aanwezig op het werk

Op het werk dienen voor een controlerend ambtenaar te allen tijde, onafhankelijk van gedragscode of ontheffing, de stukken met betrekking tot Flora- en faunawet ter inzage aanwezig te zijn op straffe van het onmiddellijk stilleggen van het werk, tot aan deze verplichting voldaan is.

Werkend zonder het regiem van vrijstelling op basis van de Gedragscode betreffen dit:

- de Natuurtoets,
- de schriftelijke beoordeling m.b.t. de eventueel aangevraagde ontheffing/toetsing,
- het eventueel vereiste Werkprotocol Flora en Fauna,
- de eventueel vereiste ecologische verslaglegging van de begeleidende ecooloog omtrent te nemen preventieve maatregelen.

Voorts dient, indien van toepassing, het uitvoerend personeel er aantoonbaar van op de hoogte te zijn dat er wordt gewerkt onder het regiem van de Gedragscode en welke consequenties dat heeft.

B.1.4 Rijks- en Provinciaal natuurbeleid

Rijksbeleid

Naast het soortenbeleid van de Ff-wet is er tevens een natuurbeleid met betrekking tot gebieden vastgelegd in de Nb-wet, waaronder tevens Natura 2000, Vogelrichtlijngebieden en Habitatrichtlijngebieden vallen.

Behalve dat ingrepen in dergelijke gebieden eveneens toetsing vergen aan de Nb-wet, kan de Nb-wet eveneens van kracht zijn buiten die gebieden, de zogenaamde externe werking. Indien in de omgeving van een projectlocatie een dergelijk natuurgebied is

gelegen vergt dat immer óók de controle of de 'externe werking' van de Nb-wet er wellicht ook van kracht *is* of *kan* zijn, op grond waarvan toetsing aan de Nb-wet naast toetsing aan de Ff-wet een wettelijke verplichting vormt.

Provinciaal beleid

Oók provincies hebben een eigen gebiedenbeleid, onafhankelijk van de Ff-wet en vastgelegd in het Streekplan. Bij een ruimtelijke- of beheeringreep in een provinciaal natuurgebied vergt dat, naast een toetsing aan de Ff-wet, eveneens een toetsing aan het Streekplan.

Bovendien hebben provincies soms ook een soortenbeleid, waaraan bij elke provincie weer anders vorm is gegeven. Zo kent bijvoorbeeld de provincie Zuid-Holland een compensatiebeleid met betrekking tot soorten flora en fauna van de Rode Lijst, in dat geval vastgelegd in specifieke beleidsstukken (GS van Zuid-Holland 2005; Provinciale Staten 1997).

De aanwezige en mogelijk te verstoren flora en fauna vergt eveneens controle op en toetsing aan dergelijk beleid.

BIJLAGE 2 - BESCHIKBAARHEID BESTAANDE GEGEVENS

Belangrijke gegevensbronnen

De toets aan de Ff-wet richt zich met nadruk op soorten die volgens de Flora- en faunawet beschermd en tevens ontheffingsplichtig zijn (tabel 2 en 3 AMvB, zie § 4.3). Daartoe bestaan twee belangrijke literatuurbronnen: Het Natuurloket en verspreidingsatlassen. Daarnaast zijn er ook (recentere) verspreidingsgegevens beschikbaar uit andere bronnen (zie geraadpleegde literatuur).

Het Natuurloket geeft gegevens per kilometerhok (1x1 km) met daarbij aangegeven het niveau van onderzoek voor een soortgroep inclusief aantallen aangetroffen soorten met beschermingsstatus, zonder echter de soorten expliciet te noemen: die soortgegevens kunnen, indien gewenst, worden aangekocht waarvan de eventuele aanbeveling in de afweging en het advies van deze toets worden meegenomen.

Verspreidingsgegevens bieden informatie per uurhok (5x5 km) wat een indicatie geeft in welke delen/ landschappen/ biotopen van Nederland bepaalde soorten zich hebben gevestigd, zonder daarbij de preciese locatie aan te geven.

Beide bronnen bieden een relatief beperkt onderzoeksniveau. De informatie is gebaseerd op waarneming binnen de betreffende kilometerhokken (Het Natuurloket) of zelfs het uurhok (verspreidingsgegevens). Het onderzoeksgebied beslaat daarbij slechts een beperkt deel van de betreffende kilometerhokken en vormt van de betreffende uurhokken een zeer klein deel.

De informatie van Het Natuurloket en de verspreidingsgegevens zijn bovendien weinig precies omdat die slechts is gebaseerd op steekproeven: indien in een hok de soort niet als aanwezig staat vermeld is dat veelal omdat in dat hok naar die soort(groep) nog geen onderzoek heeft plaatsgevonden. Er worden bij veldinventarisaties in de praktijk dan ook op veel onderzoekslocaties soorten aangetroffen die nog nergens voor die regio staan geregistreerd.

Biotoopbeoordeling als onderdeel van de verkenning speelt dan ook een belangrijke rol om in te schatten welke soorten kunnen worden verwacht. Naar aanleiding van die beoordeling wordt met veldinventarisatie van met name de ontheffingsplichtige soorten gecontroleerd of een soort aanwezig is of waarschijnlijk niet.

Veldinventarisaties en aanwezigheid

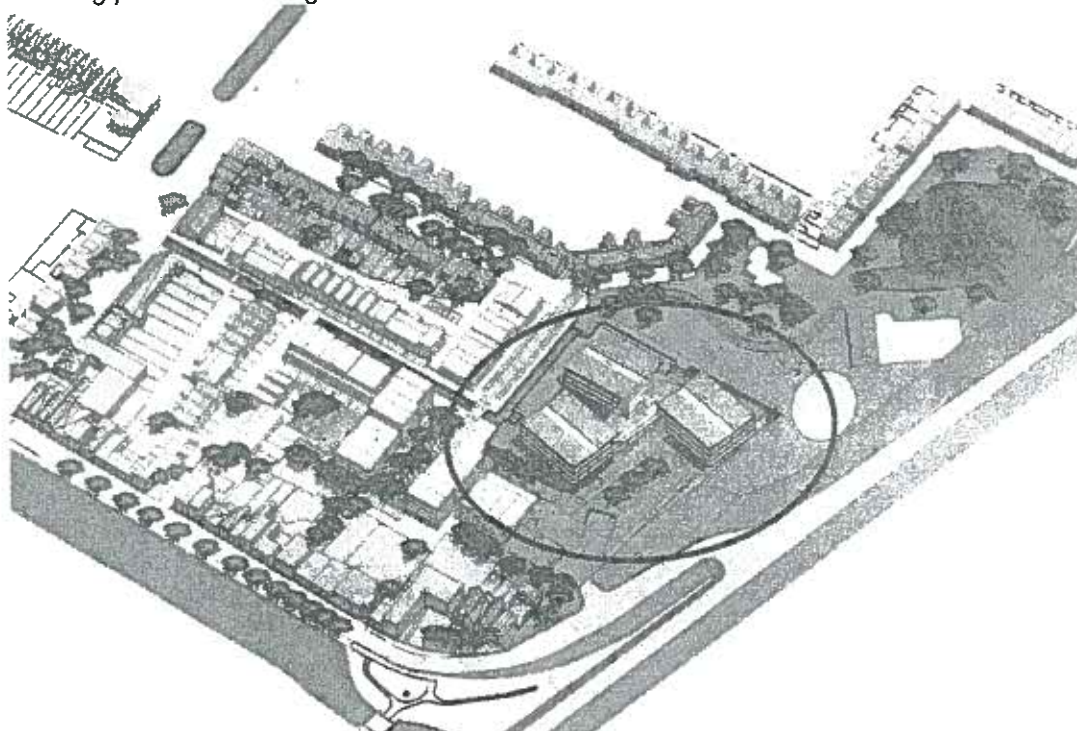
Veldinventarisatie heeft, met name met betrekking tot schaars voorkomende dieren, altijd te maken met onvoorspelbaarheid: *absolute* uitsluiting dat een bepaalde bijzondere soort voor zou komen is veelal *niet* mogelijk. Bovendien zijn er nog veel lacunes in de gedragskennis: in dit kader hanteert het Ministerie beoordelingscriteria waarbij 'het zekere voor het onzekere' wordt genomen.

BIJLAGE 3 - FASE 1, BESTAANDE SITUATIE EN BOUWPLAN

uitgangssituatie bouwlocatie, rode cirkel, globale aanduiding eerste onderzoeksfase

invulling planontwikkeling eerste fase

BIJLAGE 4 - METHODEN VOOR VELDINVENTARISATIE

Methode voor veldinventarisatie van vleermuizen

Algemeen

Bij veldinventarisatie wordt de methode gehanteerd welke is afgeleid van de onderzoeksmethode welke thans door het GAN, de Gegevensautoriteit Natuur ingesteld door het Ministerie van LNV, is voorgeschreven in 'Het protocol voor vleermuis-inventarisaties' (2 april 2009).

Daarin worden de minimale voorwaarden aangegeven waaraan een inventarisatie moet voldoen om eventuele afwezigheid van soorten *uit te kunnen sluiten*.

Dit betreft onder meer *per vleermuissoort* voorgeschreven onderzoeksperioden en onderzoeksfrequenties.

Het basisonderzoek wordt, afhankelijk van de mogelijk te verwachten soorten, regulier op tenminste 4 tot 5 momenten verricht: twee inventarisatiemomenten tijdens de periode waarin een zomer- (of kraam-)verblijf wordt gebruikt en twee inventarisatiebezoeken tijdens de paartijd rond september of voor enkele soorten aanvullend in het voorjaar.

Indien aanwijzingen worden verkregen voor de aanwezigheid van vaste verblijfplaatsen en/of vaste vliegroutes kan in tweede instantie uitgebreider onderzoek nodig blijken.

Onderzoek naar vaste vliegroutes, zomer- en paarverblijven

Het onderzoek naar zomerverblijven, kraamkolonies en vaste vliegroutes wordt uitgevoerd tijdens de kolonievorming wanneer de dieren met warm weer frequent uitvliegen, en in de daarop aansluitende voortplantingstijd wanneer de jonge dieren (nog) afhankelijk zijn van hun ouders (periode begin mei tot eind juli). Basisonderzoek hiertoe omvat ten minste twee, soms drie, nachtelijke veldbezoeken.

In de zomer tijdens nachten met geschikte weerscondities wordt het onderzoeksgebied met de batdetector onderzocht op mogelijk aanwezige verblijfplaatsen in bomen en/of gebouwen/ bouwwerken en op het gebruik als vaste vliegroute tussen verblijfplaats en foerageergebieden. Tevens wordt gekeken naar belangrijke foerageerplekken en eventuele beschikbare alternatieven daarvoor in de bredere omgeving.

Het nachtonderzoek wordt in eerste instantie gericht op uitvliegende en foeragerende dieren en vaste vliegpatronen (vanaf zonsondergang tot in de nacht). Indien vaste verblijfplaatsen van kolonies kunnen worden verwacht wordt dat, afhankelijk van de omstandigheden, aangevuld met onderzoek aan het eind van de nacht wanneer de dieren in hun verblijfplaats terugkeren en daartoe gezamenlijk enige tijd vóór de invliegopening gaan 'zwermen' waarmee de exacte locatie kan worden vastgesteld.

Voorts wordt voor dwergvleermuizen (en deels ook andere soorten) vanaf eind augustus tot eind september onderzoek gedaan naar het gebruik als baltsterritoria met eventueel bijbehorend vast paarverblijf. Dit verblijf wordt soms tevens als vast winterverblijf gebruikt, mits het voldoende is beschermd tegen temperatuurswisselingen.

Bij mogelijk te verwachten grootoorvleermuizen is eveneens inventarisatie in het voorjaar gewenst om zwermlocaties van de dieren vast te stellen.

Ook dit nachtonderzoek vindt op tenminste 2 momenten in de betreffende periode plaats met de batdetector waarbij wordt gespeurd naar de specifieke sociale lokroep

dat door de mannelijke dieren wordt geproduceerd om vrouwtjes naar het paarverblijf te lokken.

Het mannetje van de Ruige dwergvleermuis doet dit vanaf zijn paarverblijf als vaste locatie (stationnaire baltsroepplaats): behalve in gebouwen kan dit ook in bomen zijn.

De Gewone dwergvleermuis doet dit echter al vliegend in de directe omgeving van zijn paarverblijf, voornamelijk in gebouwen: in het laatste geval is de exacte locatie van het paarverblijf dikwijls moeilijk vast te stellen.

Indien Gewone grootoorvleermuis kan worden verwacht dient dit onderzoek naar paarplaatsen tevens plaats te vinden in maart-april.

Onderzoeksmethode nachtelijke inventarisaties:

Nachtonderzoek wordt verricht met behulp van batdetectors (o.a. type Petterson D240x) in combinatie met digitale ultrasounddetector met time-expansion voor geluidsanalyse van 10x vertraagde ultrasone geluidsopnamen, en sterke lampen (Mac Charger) als aanvullend middel voor determinatie (gedrag, grootte en manier van vliegen en jagen) en voor exemplaren die zich buiten bereik van de batdetector bevinden.

Ter ondersteuning zijn mogelijkheden voorhanden voor geluidsanalyse van de 10x vertraagde ultrasone geluidsopnamen middels de computer.

In sommige situaties kan tevens nadere inwendige inspectie van 'verdachte' ruimten fysiek plaatsvinden, met name in bomen. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van:

- ladders, klimtuig;
- spiegeltjes en enthoscoop met buigzame kabel t.b.v. inwendige inspectie;
- digitale videocamera met nightshotfunctie en krachtige infraroodlamp voor observatie;
- eventueel boomcamera op telescoopstokken en met IR-verlichting voor registratie van inwendige beelden.

Methode veldinventarisatie holtenbroedende standvogels

Voor een broedvogelkartering wordt in principe uitgegaan van de SOVON-richtlijnen van het 'Broedvogel Monitoring Project–Alle soorten' (BMP-A, van Dijk, 2004).

Omdat het bij het onderhavige project echter *niet* gaat om een volledige broedvogelkartering doch om het gericht vaststellen van aanwezigheid van jaarrond beschermde nesten in het (beperkt) aanwezige boombestand en in of aan/ op gebouwen, wordt dit onderzoek verricht door:

- visuele waarneming van betreffende vogelsoorten,
- het speuren naar boomholtes en nesten van roof- en kolonievogels;
- het speuren naar geschikte nestelgelegenheden in/aan of op gebouwen;
- het fysiek controleren daarvan op mogelijk gebruik,
- het speuren naar territoriumindicerend gedrag.

De controle wordt tijdens het hoogseizoen van het broeden verricht, meestal in combinatie met, en in de ochtend aansluitend op, onderzoek naar vleermuizen.

Indien potentiële verblijfsholten worden vastgesteld kunnen deze, als daartoe aanleiding is en voor zover die met eenvoudige klimmiddelen bereikbaar zijn, nader worden geïnspecteerd, bij voorkeur in het seizoen waarin géén of nog weinig blad in de boomkronen aanwezig is. Daarbij zijn zo nodig dezelfde hulpmiddelen beschikbaar zoals aangegeven bij vleermuizen (zie hierboven).

Methode voor veldinventarisatie van amfibieën

Algemeen:

Amfibieën leven zowel op het land als in het water of op de overgang daarvan. Inventarisaties maken gebruik van het feit dat de soorten een beperkte voortplantingsperiode hebben en zich daarvoor concentreren op de geschikte plekken in het water. Sommige amfibieën leven voornamelijk in of langs het water (veel kikkers) doch andere leven een groot deel van het jaar op het land (Bruine kikker, padden, sommige salamanders).

Voor veldinventarisatie van amfibieën wordt te werk gegaan volgens de methode die wordt beschreven in de handleiding van Groenveld & Smit (2001), samengesteld door de Werkgroep Monitoring van de Stichting Reptielen, Amfibieën en Vissen Nederland (RAVON) en het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Gericht onderzoek naar Rugstreeppad:

Buiten de voortplantingsperiode leeft de Rugstreeppad zeer verspreid in een landbiotoop waarbij hun leefgebied veel groter is dan de locatie waar ze tijdens de voortplanting worden waargenomen. Daarom wordt voor inventarisatie van deze soort gebruik gemaakt van het feit dat de soort zich voor zijn voortplanting concentreert op de geschikte plekken in water: kleine watertjes, ondiepe oeverzones, poelen, greppels en plassen, dikwijls zelfs in tijdelijke regenplassen, stagnerend water op land of in volgelopen wielsporen. Bovendien is de voortplantingsperiode vrij beperkt: inventarisatie dient te geschieden in de periode tussen begin mei (afhankelijk van de nachttemperaturen) en half juni.

In nachten met een voldoende hoge nachttemperatuur wordt daartoe het terrein doorkruist en afgespeurd naar de (nachtelijke) lokroep waarmee rugstreeppadden elkaar in de voortplantingstijd opzoeken (zie ook Musters 1992). Daarbij wordt gebruik gemaakt van draagbare geluidsapparatuur waarmee de lokroep ten gehore wordt gebracht en vervolgens wordt geluisterd naar antwoord.

Op grond van waargenomen beantwoording van lokroepen worden locaties getraceerd en worden met een sterke lamp de individuen en de (voortplantings-)locaties vastgesteld. Dit nachtonderzoek kan goed worden gecombineerd met eventueel nacht-onderzoek naar vleermuizen.

Bij het onderzoek naar waterorganismen wordt ter completering ook gespeurd naar amfibielarven.

Indien de verwachtingskans op gebruik als landbiotoop groot is kunnen voorts in het terrein aanwezige materialen waaronder amfibieën overdag een schuilplaats kunnen vinden, worden omgedraaid. Indien uitgebreider onderzoek in een landbiotoop nodig lijkt wordt dit uitgevoerd middels het uitleggen en over een bepaalde periode controleren van schuilplaten waaronder de dieren zich verschullen.

Methode voor veldinventarisatie van vissen en andere waterorganismen

Om het voorkomen van (beschermd) waterorganismen te controleren vinden in de watergangen steekproeven plaats. De bemonsteringslocaties worden zodanig gekozen dat daarmee een getrouw beeld van de beschermde (flora en) fauna van alle in het plangebied voorkomende wateren wordt verkregen, doch er wordt door keuze van de visplaatsen tevens met extra aandacht gespeurd naar mogelijk hier te verwachten ontheffingsplichtige soorten vissen, mollusken en waterkevers evenals naar (larven van) amfibieën terwijl tevens alle visuele waarnemingen van andere soorten worden genoteerd.

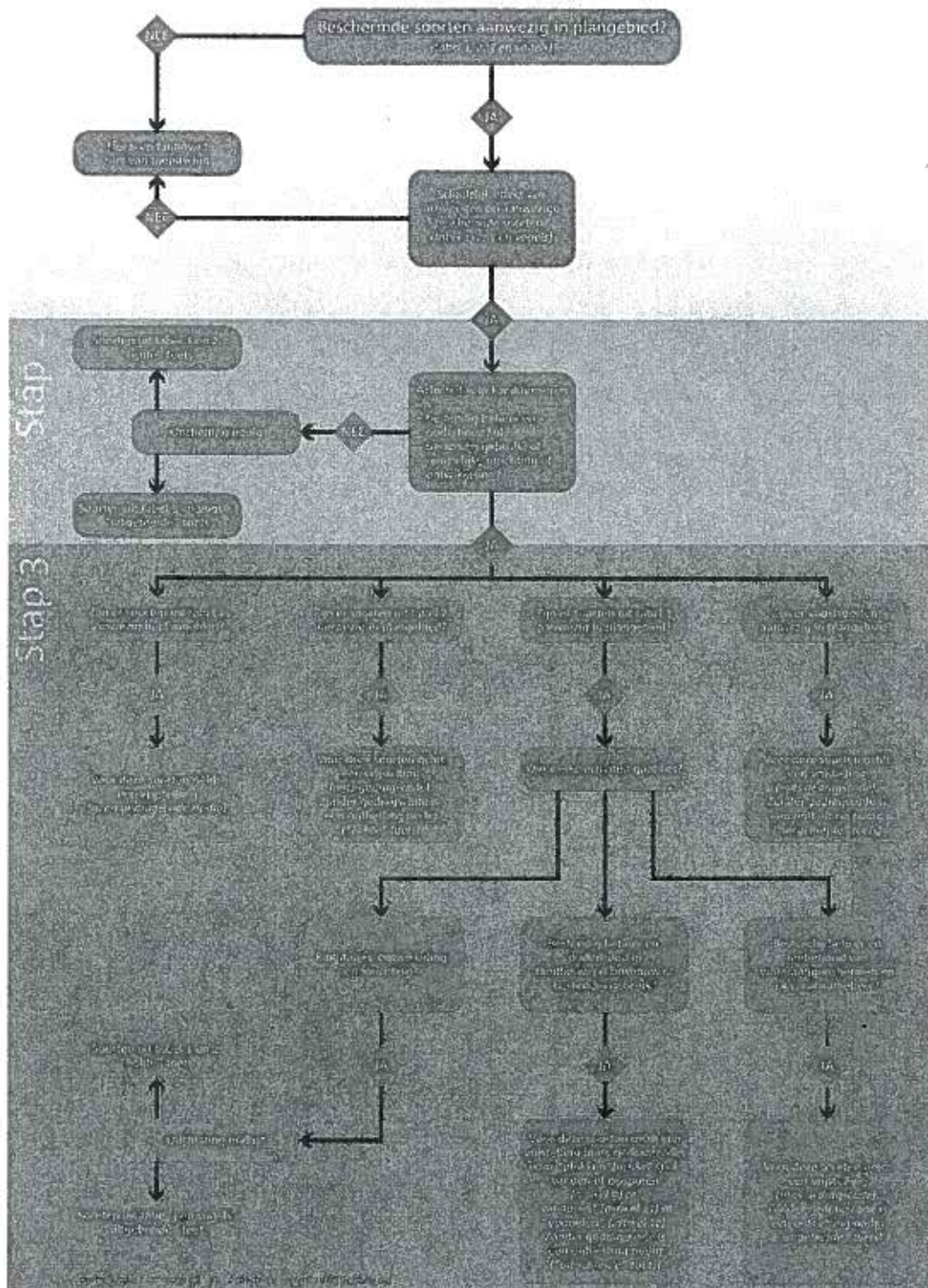
Daarbij wordt onder meer aandacht besteed aan het feit dat in de praktijk is gebleken dat bijvoorbeeld veel vissen zich concentreren aan de uiteinden van sloten en bij duikers, met name in de winterperiode ook onder aanwezig drijfvuil of in diepere delen van de watergang.

De steekproeven worden uitgevoerd met een groot steekschepnet met afmetingen van ca. 40x80 centimeter, een steel van circa twee meter en een maaswijdte van ca. 3x5 millimeter, welke laatste voldoende klein is om ook zeer kleine visjes en larven mee te kunnen vangen.

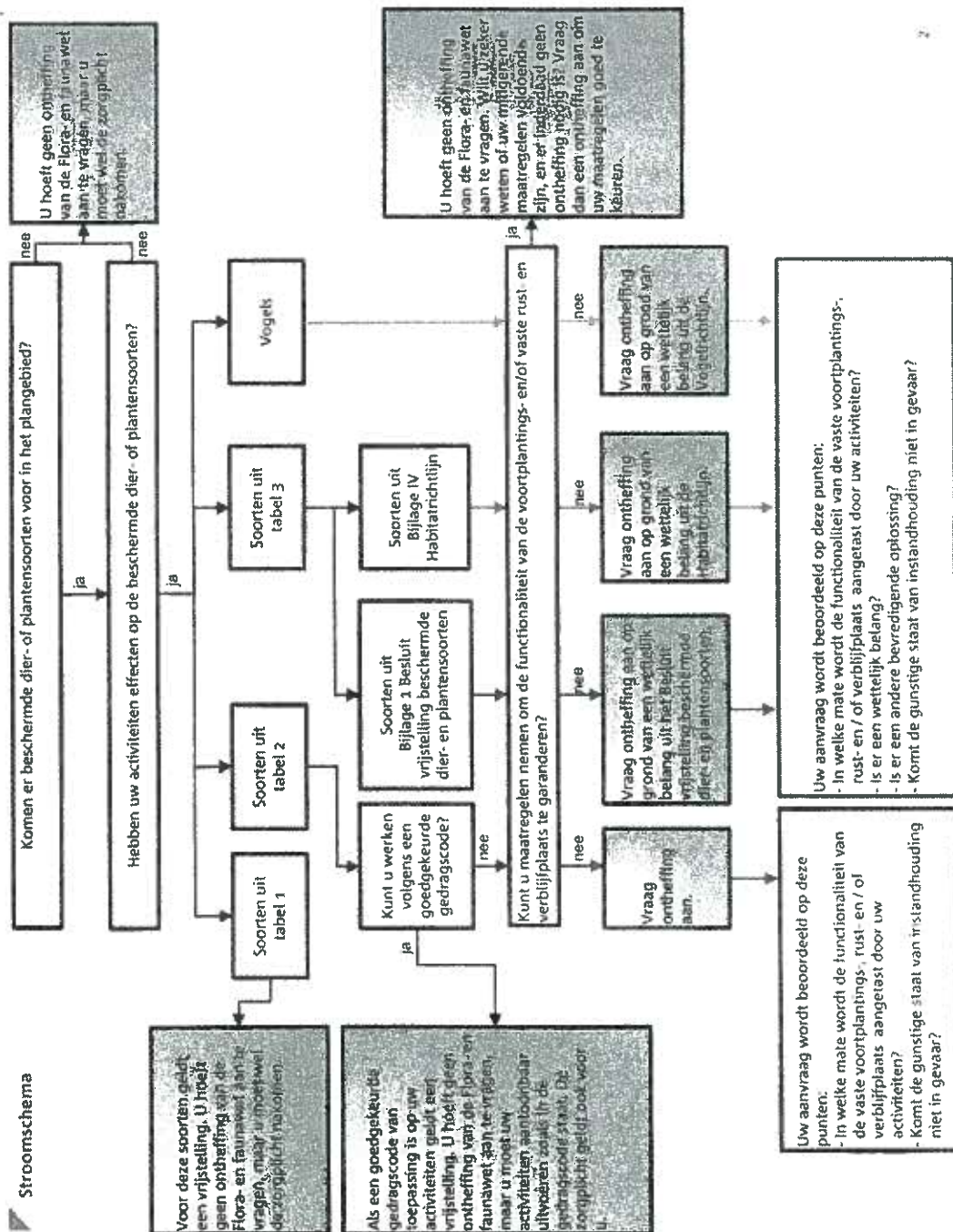
Om voorts ook diepere delen van watergangen te kunnen bereiken is tevens gebruik gemaakt van een draagbaar elektrisch vangapparaat. Daarbij worden de visjes door een lage stroomspanning naar het net gelokt waarmee ze dan worden opgeschept.

Vanwege de voor het beoordelen van steekproeflocaties noodzakelijke kennis over en ervaring met het gedrag van relevante waterorganismen worden deze werkzaamheden uitgevoerd door een deskundige op het gebied van de ontheffingsplichtige vissoorten en andere kleine waterorganismen.

BIJLAGE 5 BEOORDELINGSSCHEMA HANDELWIJZE FF-WET

BIJLAGE 6 - NUANCERING ONTHEFFINGSPROCEDURE (sinds augustus 2009)

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Bergers/ P.J.M. (1997): Kleine zoogdieren inventariseren: het kan efficiënter. Zoogdier 8(3):3-7.
- Bergmans/ W. (1986) en A. Zuiderwijk: Atlas van de Nederlandse Amfibieën en Reptielen en hun bedreiging. Vijfde herpetogeografisch verslag (with English summaries). KNNV, Hoogwoud; Lacerta. Uitgeverij KNNV, Hoogwoud. Uitgave nr. 39. ISSN 0169-5355.
- Bos/ F. (2006), M. Bosveld, D. Groenendijk, C. van Swaay, I. Wynhoff, De Vlinderstichting. De Dagvlinders van Nederland, verspreiding en bescherming. Nederlandse Fauna 7, Leiden. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey - Nederland
- Broekhuizen/ S. (1992), B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk en J.B.M. Thissen (red.): Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- Creemers/ R.C.M. (1996): Bedreigde en kwetsbare Reptielen en Amfibieën in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst.
- DLG 2006, intern werkkader. Handreiking Flora- en faunawet, versie 1.0-31 oktober 2006. Dienst Landelijk Gebied.
- Dijk/ A.J. van (2004): Handleiding Broedvogel Monitoring Project. SOVON (i.s.m. CBS), Beek-Ubbergen.
- Dijkstra/ Klaas-Douwe B. (2002), Vincent J. Kalkman, Robert Ketelaar, Michiel J.T. van der Weide: De Nederlandse Libellen (Nederlandse Fauna 4). KNNV Uitgeverij.
- Dort/ Klaas van (2002), Chris Buter en Paul van Wielink. Veldgids Mossen. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- Drost/ M.B.P. (1992), H.P.J.J. Cuppen, E.J. van Nieuwkerken, M. Schreijer. De Waterkevers van Nederland. Uitgeverij K.N.N.V., Utrecht.
- Emmerik/ dr. Willie A.M. van (2006), dr. Hendrik W. de Nie. De Zoetwatervissen van Nederland. Ecologisch bekeken. Vereniging sportvisserij Nederland, Bilthoven.
- GAN 2009: Het protocol voor vleermuisinventarisaties. 2 april 2009. Gegevensautoriteit Natuur, Zoordiervereniging VZZ en Netwerk Groene Bureau's, 2 april 2009.
- Gerhardt/ Ewald (1997/1999): De grote Paddestoelengids. Tirion uitgevers, Baarn.
- GroenTeam 2007. Natuurtoets voor de bouwlocatie De Andel te Reeuwijk-Brug. Eindrapportage 12 november 2007.
- GroenTeam 2008. Natuurtoets bouwlocatie De Bunderhof te Reeuwijk-Brug. Grachtstaete Gouda Ontwikkeling BV, 22 juli 2008.

- GroenTeam 2008. Natuurtoets Flora- en faunawet t.b.v. werkzaamheden in Plaswijck en de Noorderhout te Gouda, in opdracht van de gemeente Gouda. Eindrapportage 9 september 2008.
- Groenveld/ A. (2001) en G. Smit. Handleiding voor het Monitoren van Amfibieën in Nederland. RAVON Werkgroep Monitoring, Amsterdam.
- GS van Zuid Holland, maart 2005. Nota Regels voor Ruimte.
- Haarsma/ A.J. (2003). Meervleermuizen nemen heel Zuid-Holland over. Resultaten van een tweede jaar telemetrie onderzoek aan vleermuizen in Nederland. Zoogdier 14(4):18-21
- Het Natuurloket, databank juni 2008. www.natuurloket.nl
- Hustings/ Fred (2002) en Jan-Willem Vergeer. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Nederlandse Fauna 5. SOVON, Uitgeverij K.N.N.V. te Utrecht.
- Janssen/ John A.M. (2004) en Joop H.J. Schaminée. Europese natuur in Nederland/ Soorten van de Habitatrictlijn. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Kapteyn/ Kees (1995). Vleermuizen in het Landschap. Schuyt en Co/ Provincie Noord-Holland, Haarlem.
- Kleukers/ Roy (2004), Erik van Nieuwkerken, Baudewijn Odé, Luc Willemse, Walter van Wingerden. De Sprinkhanen en Krekels van Nederland (Neder-landse Fauna 1). KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Kreutz/ C.A.J. (2000) en H. Dewker. De Orchideeën van Nederland, ecologie, verspreiding, bedreiging en beheer. Uitgave van B.J. Seckel & C.A.J. Kreutz, Raalte en Landgraaf.
- Limpens/ H.J.G.A. (1997), K. Mostert en W. Bongers: Atlas van de Nederlandse Vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie. KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Limpens, J.G.A. (2001): Beschermingsplan vleermuizen van moerassen. Rapport 2001.05, Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming.
- LVN 2001 (Ministerie van): Beschermingsplan Groene Glazenmaker 2002-2006. Directie Natuurbeheer Rapport nr. 2001/015
- LVN 2004 (Ministerie van), Regeling van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit houdende vaststelling van Rode Lijsten Flora en Fauna.
- LVN 2005 (Ministerie van), Regeling van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit: brochure 'Buiten aan het werk ? Houd tijdig rekening met beschermde dieren en planten !' (n.a.v. AMvB art. 75 Ff-wet).
- Mebs, Theodor (2000) en Wolfgang Scherzinger. Uilen van Europa. Biologie, kenmerken, populaties. Trion uitgevers en Vogelbescherming Nederland.

- Meijden/ Ruud van der (2000), Boudewijn Odé, Kees (C.)L.G. Groen, Flip (J.P.)M. Witte en Dick Bal. Bedreigde en kwetsbare Vaatplanten in Nederland, Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Gorteria 26-4, 15 juni 2000.
- Musters/ Kees (1992). De Rugstreeppad. Orgaan van de Stichting Duin, nr. 41, december 1992.
- Nauta/ Marijke M. (1995) en Else C. Vellinga: Atlas van de Nederlandse Paddestoelen. A.A. Balkema Uitgevers, Rotterdam.
- Nie/ H.W. de (1996): Atlas van de Nederlandse Zoetwatervissen. Media Publishing, Doetinchem.
- Nie/ H.W. de (1998) en G. van Ommering: Bedreigde en kwetsbare Zoetwatervissen in Nederland. Toelichting op de Rode Lijst. Rapportnr. 33. IKC Natuurbeheer Wageningen.
- Odé/ B. (1997). Bedreigde en kwetsbare Sprinkhanen en Krekels in Nederland. Nederlandse Faunistische Mededelingen.
- Peeters/ T.M.J. (2004), C. van Achterberg, W.R.B. Heitmans, W.F. Klein, V. Lefeber, A.J. van Loon, A.A. Mabelis, A. Nieuwenhuijsen, M. Reemer, J. de Rond, J. Smit, H.H.W. Velthuis. De Wespen en Mieren van Nederland (Nederlandse Fauna 6). Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Leiden, KNNV Uitgeverij, Utrecht & European Invertebrate Survey-Neder-land, Leiden.
- Provinciale Staten Zuid-Holland (1997). Ontwerpbesluit compensatiebeginsel nummer 4625.
- Provincie Zuid-Holland (2004). Beschermde Planten en Dieren in Zuid-Holland / De verspreiding van de Europese Habitatrichtlijnsoorten in beeld.
- Ravon 27 (2007), uitgave december, jaarverslag/ waarnemingenoverzicht tot 2006.
- REG 1979, Richtlijn van de Raad van Europese Gemeenschappen inzake het behoud van de vogelstand (Vogelrichtlijn, EEG 79/409, 2 april 1979).
- REG 1992/1997, Richtlijn van de Raad van Europese Gemeenschappen inzake de instandhouding van de natuurlijke Habitats en de wilde Flora en Fauna (Habitatrichtlijn, EEG 92/43, laatstelijk gewijzigd 1997).
- Rijsewijk/ Arnold van (2006): Een Rugstreeppad in de Polder. Uitgave Ravon Friesland, druk Messerschmidt Grafische Diensten, Roosendaal.
- Siebelink/ Bart (2003) & Arjan van der Lugt. Schaduw verdrijft Ringslang uit Gouds biotoop. Ravon 16 - 6(1) 2003.
- Staatsblad 2004/501, publicatie AMvB art. 75 Ff-wet, houdende wijziging van een aantal algemene maatregelen van bestuur in verband met wijziging van art. 75 van de Flora- en faunawet en enkele andere wijzigingen.

- Stumpel/ Ton (2006) en Henk Strijbosch. Veldgids amfibieën en reptielen. KNNV Uitgeverij, Utrecht 2006
- Vogelbescherming 2004. 'Gedragscode zorgvuldig bosbeheer 2004', opgesteld door Vogelbescherming Nederland te Zeist en Het Boschap te Zeist, goedgekeurd 10 januari 2005 door de Minister van LNV (zie site LNV).
- Vries/ Henk de (2003), Robert Ketelaar, Victor Mensing, Kees Mostert. De Groene Glazenmaker in Zuid-Holland. Vlinderstichting Rapport VS2003.018.
- Weeda/ drs. E.J. (1985-1994), R. Westra, Ch. Westra, T. Westra. De Nederlandse ecologische flora, wilde planten en hun relaties. Uitgave IVN i.s.m.de VARA en de VEWIN.
- Wynhoff/ I. (1995) en C.A.M. van Swaay. Bedreigde en kwetsbare Dagvlinders in Nederland. Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. De Vlinderstichting, Wageningen.
-

GEBRUIKTE TERMEN EN AFKORTINGEN

adult

aanduiding volwassen exemplaar van diersoorten;

A.I.D.

Algemene Inspectiedienst, controle- en opsporingsdienst Ministerie van LNV welke zich bezighoudt met de handhaving van de wet- en regelgeving van LNV.

AMvB art. 75 Ffwet

een Algemene Maatregel van Bestuur, in dit geval met betrekking tot art. 75 van de Flora- en faunawet, waarin de wetgeving nader wordt uitgewerkt (zie ook LNV 2005);

balts, baltsroep, baltsterritorium

specifiek gedrag ten aanzien van paaractiviteiten van (o.m.) vleermuizen; balts-, lok- of werfroep van een vleermuisman om vrouwelijke dieren te lokken; afgebakend gebied waar werfroep ten gehore wordt gebracht;

biotoop

de leefomgeving van één bepaalde planten- of diersoort (RIN 1984); de gehele samenhangende leefomgeving van een planten- of diersoort; het landschaps- of vegetatietype waarin een soort thuishoort; woonplaats van een levensgemeenschap (Emmerik 2006);

compenserende maatregelen

te treffen maatregelen waarbij in ruil voor het bewerkstelligen van natuurschade op de ene plaats vervangende natuurwaarden elders worden gecreëerd;

detritus

dode organische deeltjes in het water, afkomstig van planten en dieren;

dynamische milieu's (als leefgebied van flora en fauna)

terreinen met een van nature hoge dynamiek zoals door wisselende waterpeilen (rivieren/ beken), los zand (stuifzand, door grotere fauna losgewerkte gronden of sterk aangetast vegetatiedek) en schaarsbegroeid terrein/ terrein met open plekken, maar naast natuurlijke habitats ook agrarisch gebruikte gronden, bouwterreinen, zandlichamen e.d.;

fauna

dierlijke organismen waaronder bijvoorbeeld zoogdieren, vogels, vissen, amfibieën, reptielen, insecten en andere ongewervelden;

flora

plantaardige organismen zoals houtgewassen, kruidachtige gewassen, grassen, waterplanten e.d.;

Ffwet

Flora- en faunawet welke onder meer de beschermingskaders met juridische verboden, verplichtingen, voorwaarden en toestemmingen biedt voor (het omgaan met) flora en fauna;

foerageren

naar voedsel zoeken;

GAN

Gegevensautoriteit Natuur, onafhankelijke overheidsinstantie met de verantwoordelijkheid voor het verzamelen van natuurgegevens, ingesteld door het Ministerie van LNV;

habitat

woonplaats van een bepaalde soort;

Habitatrichtlijn, HR-soorten

soorten planten of dieren welke zijn opgenomen in de verschillende Bijlagen van de Europese habitatrichtlijn:

Bijlage II: dier- en plantensoorten van communautair belang voor de instandhouding waarvan aanwijzing van speciale beschermingszones vereist is;

Bijlage IV: dier- en plantensoorten van communautair belang die strikt moeten worden beschermd;

Bijlage V: soorten waarvoor bij de exploitatie (bijv. kikkerbiljetjes) een beheersplan vereist is (wat hier echter niet het geval is);

P: prioritaire soort.

juveniel

aanduiding jong exemplaar van diersoorten; ;

kilometerhok, kmhok

een hok van 1 x 1 kilometer (zie ruitennet op topografische kaarten 1 : 25.000/ 1 : 50.000);

kolonie

een vaste verblijfsholte van vleermuizen;

kraamkolonie

een vaste verblijfsholte van vleermuizen waar de jongen worden grootge-bracht;

larve(n)

een tussenstadium in de ontwikkeling van amfibieën en libellen tussen eitjes en 'voortplantingsvorm';

LNV

het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;

maaiveld

al of niet begroeide bovenkant/ oppervlakte van het terrein;

mitigeren/ mitigerende maatregelen

het zodanig aanpassen van een (plan voor een) ingreep of uitvoeringswijze (met eventuele specifieke maatregelen of voorwaarden) dat de negatieve effecten op de natuur ('natuurschade') tot een minimum worden beperkt of worden voorkomen;

natuurschade

de schade welke door werkzaamheden aan ter plaatse voorkomende (individuen van) beschermde soorten planten en dieren en vaste verblijf- en voortplantingsplaatsen daarvan, wordt toegebracht door bedreiging, verwonding, beschadiging of aantasting van de leefomgeving of specifieke biotoompomstandigheden;

ongewervelde soorten

diersoorten zónder dan wel met een uitwendig skelet, zoals weekdieren, kevers, mieren en insecten;

onthefing (Ff-wet)

een in het kader van de Flora- en faunawet aangegeven toestemming tot onder meer het verstoren of (per ongeluk, onvermijdelijk,) doden van beschermde dieren en/of vernietigen van beschermde planten en hun groeiplaats welke bescherming in genoemde wet wordt geregeld;

organisme

behorende tot de levende natuur (plant, dier etc.);

paarterritorium

een vaste plek van met name dwergvleermuizen voor paaractiviteiten waarbij een mannetje een territorium met bijbehorende paarverblijf (haremruimte) inneemt en met een specifieke sociale werfroep vrouwtjes naar het paarverblijf lokt;

paarverblijf

een vaste holte of spleet (in boom of gebouw) waar met name dwergvleer-muizen hun vrouwtjes naartoe lokken om er te paren;

pioniersoort

een planten- of diersoort die dynamische milieu's (zie aldaar), als leefomgeving preferereert en ook snel en/of over grotere afstand een nieuw leefgebied kan koloniseren;

Ravon

Reptielen, Amfibieën en Vissen Onderzoek Nederland;

Rode Lijst, RL-soorten

soorten planten of dieren die zijn vermeld op een gepubliceerde lijst van in Nederland bedreigde dier- of plantensoorten (zie literatuur);

ruderaal, ruderaale terreinen

terreinen welke sterk door menselijk gebruik zijn beïnvloed zoals stedelijke (groen-) gebieden, bouwrijpe terreinen, ophogingen, braakliggende terreinen, agrarische gronden enz.

standvogel

vogelsoort die het gehele jaar rond in hetzelfde territorium verblijft.

territoriumindicerend gedrag

zang van zangvogels waarmee een territorium wordt afgebakend waarbinnen zal worden gebroed, dan wel, waarbinnen reeds wordt gebroed;

uurhok

een hok van 5 x 5 kilometer = 25 kilometerhokken (zie ruitennet op topografische kaarten 1 : 25.000/ 1 : 50.000)

vaste verblijfplaatsen (Ff-wet)

zomer-, winter- of paarverblijfplaatsen en foerageerplekken van vleermuizen, of schuil- en broedplaatsen van holtenbewonende standvogels, welke jaarlijks opnieuw als zodanig worden gebruikt;

vigeren, vigerend

van kracht zijn, geldend;

Vogelrichtlijn, VR-soorten

vogelsoorten die zijn opgenomen in de Europese Vogelrichtlijn; volgens het Europese recht wijzen de lidstaten beschermingszones aan om voor alle aangewezen soorten een voldoende gevarieerdheid van leefgebieden en een voldoende omvang ervan te beschermen om populaties van deze soorten in stand te kunnen houden;

vrijstelling

een in het kader van de Flora- en faunawet geregelde toestemming tot onder meer het verstoren of (per ongeluk, onvermijdelijk,) doden van beschermde dieren en/of vernietigen van beschermde planten en hun groeiplaats welke bescherming in genoemde wet wordt geregeld, voor bepaalde categorieën werkzaamheden en onder voorwaarden (AMvB art. 75 Ffwet; zie ook LNV 2005);

werfroep(baltsroep, lokroep)

lokroep van mannelijke vleermuis om zich een harem te verwerven en deze vrouwtjes tot paren te verlokken;

zode

de met kruidachtigen en/of met gras begroeide bovenlaag van het maaiveld inclusief wortelzone;

zorgplicht

de in de Ffwet vastgelegde plicht (art. 2 Ffwet) dat iedereen voldoende zorg in acht moet nemen voor alle in het wild voorkomende dieren (en dus niet alleen de beschermde) en hun leefomgeving. Dit is een algemene fatsoenseis die voor iedereen geldt. Overigens geldt de zorgplicht ook voor planten (LNV 2005);

zwermen

het gedrag van vleermuizen waarbij deze, wanneer ze kort vóór zonsopgang naar hun verblijfplaats/ kolonie terugkeren, eerst enige tijd vlak vóór de (opening van) de verblijfplaats blijven rondvliegen.
